

GRÄNSLANDET MELLAN STADEN OCH DEN VÄRDEFULLA NATUREN

- ETT GESTALTNINGSFÖRSLAG
FÖR SÖDRA ORMESTA PARKEN

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Faculty of Landscape Architecture, Horticulture and Crop Production Science

ANDERS LIND

Master Project - 30 hp
Landscape Architecture - Master's programme, Alnarp 2017

TITEL

Gränslandet mellan staden och den värdefulla naturen - ett gestaltungsförslag för Södra Ormesta parken.

TITEL (ENG)

The border between the city and the valuable nature - a design proposal for Södra Ormesta parken.

FÖRFATTARE

Anders Lind

HANDLEDARE

Arne Nordius

Universitetsadjunkt, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU Alnarp

EXAMINATOR

Anders Folkesson

Universitetslektor, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU Alnarp

BITRÄDANDE EXAMINATOR

Stefan Lindberg

Universitetsadjunkt vid Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU Alnarp

30 HP

AVANCERAD NIVÅ A2E

MASTER PROJECT IN LANDSCAPE ARCHITECTURE, EX0775

LANDSCAPE ARCHITECTURE - MASTER'S PROGRAMME

ALNARP, 2016

OMSLAGSBILD

Författarens illustration

BILDER, KARTOR OCH ILLUSTRATIONER

Alla bilder, kartor och illustrationer är tagna eller skapade av författaren om inget annat anges.

ELEKTRONISK PUBLICERING: [HTTP://STUD.EPSILON.SLU.SE](http://stud.epsilon.slu.se)

NYCKELORD

Landskapsarkitektur, Värdefull natur, Naturreservat, Stadsplanering, Fysisk planering, Ekologi, Park, Gestaltning.

SLU, SWEDISH UNIVERSITY OF AGRICULTURAL SCIENCES

**FACULTY OF LANDSCAPE ARCHITECTURE,
HORTICULTURE AND CROP PRODUCTION SCIENCE**

**DEPARTMENT OF LANDSCAPE ARCHITECTURE,
PLANNING AND MANAGEMENT**

SAMMANDRAG

I en tid av bostadsbrist byggs det i våra städer i en takt som vi inte sett på väldigt länge. Staden förtätas och den yttre stadsgränsen skjuts längre ut närmare landsbygden. I Örebro finns det flera naturområden som ligger i stadens randzon och som påverkas av stadens expansion. I denna uppsats undersöks hur gränslandet mellan staden och den värdefulla naturen kan hanteras och gestaltas i en ny park som ingår i en pågående detaljplan för ett nytt bostadsområde i sydöstra Örebro.

Angränsande till den nya detaljplanen ligger Markaskogens naturreservat som innehåller höga naturvärden. I Markaskogen finns också ett stort friluftsområde som är väl använt av Örebroarna. Utöver de natur- och sociala värden som hittats finns också en del kulturvärden som också behöver tas hänsyn till vid gestaltandet av parken. Området innehållande detaljplanen och dess omgivning kan delas in i tre olika landskapskaraktärer. Barrskogen, Lövskogen och den öppna marken. Genom en inventering av området ses att marken där parken är planerad har stora likheter med marken för det öppna landskapet inom naturreservatet.

I nuvarande utformning kommer den nya detaljplanen tillåta en bebyggelse på ca 900 bostäder. Det innebär att parken måste kunna fungera som en stadsdelspark för de boende samtidigt som den ska fungera som en naturlig övergång eller buffert till den värdefulla natur som finns i naturreservatet direkt väster om den planerade bebyggelsen.

Genom att skapa sociala ytor för besökarna att vistas på samtidigt som utformningen och planteringar hämtar mycket information från naturreservatet och det gamla odlingslandskapet skapas en övergång där man kan känna tillhörighet till både staden och naturen. Att inte påverka naturreservatets landskapsbild och upplevelsevärde negativt har också kommit att spela en stor roll i hur övergången hanterats för att verka mjuk och naturlig.

Parken gestaltas i syfte att stärka de höga naturvärden som finns i naturreservatet genom att tillskapa nya i parken. Genom öppna marker med mindre trädjungar, fristående träd, varierad vegetation och våtmark skapas möjligheten till höga naturvärden samtidigt som det ges stor plats för sociala aktiviteter och mindre rum för avskildhet. Parken fungerar även som entré till Markaskogens naturreservat och dess strövområde vilket har påverkat gestaltningen med att skapa stråk igenom parken som syftar till att snabbt kunna passera parken ner till Markaskogen för de som har detta som mål.

ABSTRACT

In a time of housing shortage, it is being built in our cities at a rate that we have not seen for a very long time. The city is densified and the outer city boundary is further extended closer to the countryside. In Örebro there are several natural areas located in the city's edge zone and affected by the city's expansion. This paper examines how the border between the city and the precious nature can be handled and formed in a new park that is part of an ongoing detailed plan for a new residential area in southeastern Örebro.

Adjacent to the new detail development plan lies the Markaskogen Nature Reserve which contains high natural values. In Markaskogen there is also a large open-air area that is well used by the people in Örebro. In addition to the natural and social values found there are also a number of cultural values that also need to be taken into account in the creation of the park. The area containing the detailed development plan and its surroundings can be divided into three different landscape characteristics. Coniferous forest, deciduous forest and the open landscape. An inventory of the area shows that the land where the park is planned has great similarities with the land for the open landscape within the nature reserve.

In the current design, the new detail development plan will allow buildings in a scale that allows about 900 homes to be built. This means that the park must be able to function as a district park for the residents while serving as a natural transition or buffer to the precious nature found in the nature reserve directly west of the planned settlement.

By creating social areas combined with a nature character inspired by the nature reserve and the old farming landscape, creates a sense of belonging to both the city and nature. Not having a negative impact on the nature reserve's landscape image and experience value has also played a major role in how the transition was handled to work soft and natural.

The park is formed in order to strengthen the high nature values found in the nature reserve by creating new ones in the park. Through open fields with small trees, free-standing trees, varied vegetation and wetlands, the possibility of high natural values is created, while providing ample space for social activities and less space for seclusion. The park also serves as an entrance to Markaskogen Nature Reserve and its hiking area, which has influenced the design of paths through the park that creates the possibility to quickly passing the park down to Markaskogen.

Ett stort tack till Örebro kommun och enheten för Stadsmiljö och Översiktlig planering som har gett mig denna möjlighet att vara med och bidra till ett framtida projekt.

Tack Arne Nordius för handledning på vägen.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammandrag	3	Örebro	24
Abstract	3	Ormesta	25
Innehållsförteckning	5	Markaskogens naturreservat	25
Introduktion	6	inventering av sociala värden	26
Bakgrund/Problem	6	inventering av kulturvärden	27
Syfte	6	Inventering av natur och landskapsvärden	28
Mål	6	LandskapsKarakterernas Upphov	30
Frågeställningar	6	Naturtyper i den öppna marken	32
Definitioner	6	Slutsats av inventering	33
Avgränsning	6	Förslag	35
Metod och genomförande	7	Koncept	35
Bakgrundsstudier	9	Förslaget	37
Landskapstyper och naturtyper	9	Förändring över tid	43
Skydd av naturen	9	Avslutning	45
Värdefull natur inte bara skyddad natur	9	Diskussion	45
Vikten av biologisk mångfald	9	Slutsatser	46
Biotoper	10	Referenser	47
Landskapsbild och upplevelsevärden	11		
Europeiska landskapskonventionen	13		
Landskap i förändring	13		
Öar till sjöss och på land	13		
Viktiga egenskaper i parker och grönområden	13		
Litteraturstudie	15		
Slutsats litteraturstudie	17		
Studiebesök	19		
Sammanfattning Rynningeåsen	22		
SLUTSATS studiebesök	22		
Platsen	24		
Val av plats	24		
Detaljplanen	24		

INTRODUKTION

BAKGRUND/PROBLEM

Sverige lider idag av bostadsbrist. För att råda bot på detta har många städer börjat förtäta inom den befintliga stadens gränser. Men ibland måste även ny mark i stadens utkanter tas i anspråk för att ge plats för ny bebyggelse. Örebro är ett bra exempel på en medelstor stad i Sverige som idag har som mål att bygga 900 lägenheter inom kommunen per år fram till 2025 (Örebro kommun 2016.). Örebro växer kraftigt och det är inte enbart bostäder som byggs, stora verksamhetsområden ska också få plats i konkurrensen om marken när företagen vill etablera sig eller utöka sina verksamheter.

Örebro har dock många närliggande områden med höga naturvärden, naturreservat, natura 2000 områden etc. Ju mer staden växer desto närmare bebyggelsen hamnar dessa, inte sällan byggs nya stadsdelar i direkt anslutning till den högt värderade naturmiljön.

Nya stadsdelar bör alltid ta hänsyn till den omkringliggande naturen och gällande biotoper. Speciellt när bebyggelsen gränsar till skyddad värdefull natur i form av ett naturreservat som i detta fallet.

SYFTE

Arbetet syftar till att ta tillvara den omkringliggande värdefulla naturen i gestaltningen av en ny stadsdelspark inom en pågående detaljplanprocess för ett nytt bostadsområde. Syftet är att parken ska skydda och bevara de viktiga naturvärden som finns i den närliggande miljön.

Syftet är också att kombinera och testa de kunskaper som erhållits i både masterutbildningen i landskapsarkitektur vid SLU Alnarp och i min tidigare kandidatutbildning i fysisk planering vid BTH. Detta för att skapa en förståelse i hur kunskapen mellan den mer gestaltande biten från landskapsarkitektprogrammet kan samspela med tidigare kunskaper i rumslig hantering av stadsrummet.

MÅL

Målet med arbetet är att gestalta ett genomförbart förslag som tar stor hänsyn till den omkringliggande värdefulla naturmiljön i form av Markaskogens naturreservat. Ett gestaltningsförslag på hur gränsen mellan en ny stadsdel och ett befintligt naturreservat kan komma att se ut. Gränsen består av en ny stor stadsdelspark. Målet för parken bör vara en utformning som skapar en gränslös övergång från stad till natur.

FRÅGESTÄLLNINGAR

- Hur kan man skapa en övergång från en massiv nyexploatering till ett område med värdefull natur utan att gå för hårt åt den landskapsbild som upplevs inifrån den värdefulla naturen, samtidigt som man skapar en naturnära levnadsmiljö med naturutblickar från det nya bostadsområdet?

- Vilka naturvärden finns inom Markaskogens naturreservat idag?

- Vilka övriga värden finns inom och i anslutning till Markaskogens naturreservat och inom den nya detaljplanen för Södra Ormesta?

- Behöver arter inom området kontakt med andra områden genom gröna stråk?

- Hur har andra löst och gestaltat för att bevara och utöka värdefull natur inom stadsmiljö?

- Vad kan göras inom den nya parken för att stärka den befintliga värdefulla naturen som finns i naturreservatet?

DEFINITIONER

VÄRDEFULL NATUR

Med värdefull natur menas i de skyddade naturtyper som länsstyrelsen i Sverige har godkänt och klassat. Men det finns även annan värdefull natur som inte är skyddad som till exempel kommunen klassat som naturområden med höga naturvärden, som grön värdekärna.

BIOTOP

En biotop kan liknas vid en livsmiljö. Miljön än specifik och någorlunda enhetlig i biologisk synpunkt. Inom biotopen ingår både växter, djur och den fysiska miljö dessa lever i (Florgård, Mörtberg & Wallsten 1994. s.3)

GRÖNSTRUKTUR

Stadens grönstruktur är all icke hårdgjord yta och omfattar parker och andra grönområden inklusive yt- och grundvatten.

AVGRÄNSNING

Arbetet avgränsar sig geografiskt till planområdet och intilliggande Markaskogens naturreservat. Andra områden runt den nya stadsdelen kommer inte undersökas. Själva gestaltningsförslaget kommer endast att innefatta den del i detaljplanen som planeras för parkmark. Markaskogens naturreservat har som syfte att både förvalta värden inom biologiska- , kulturella- och friluftsintressen. I detta arbete kommer fokus att ligga på de biologiska värdena.

METOD OCH GENOMFÖRANDE

Arbetet grundar sig i tre olika metoder. Alla för att hitta specifik information inom olika områden. Förslaget kommer använda sig och bygga på information som samlats in i alla delar av arbetet och därmed från alla de olika metoderna.

LITTERATURSTUDIE

För att få en bättre bild över var kommunen står i frågan om vad de har för mål och framtidsplaner för grön- och naturområden i staden görs en litteraturstudie av relevanta kommunala dokument. Viktigt att ha i åtanke är att även om statliga och kommunala dokument bör anses trovärdiga och auktoritativa så finns det alltid en risk att enskild tjänstemedarens personliga åsikter kan ha färgat resultatet (Denscombe 2009. s.295,331).

De dokument som valts ut och som också används som planeringsunderlag vid planläggning är följande:

- Örebro kommuns översiktsplan
- Grönstruktur Örebro
- Örebro Naturplan

Dessa har studerats för att hitta vilka strategier kommunen har gällande framtida hantering av grön- och naturområden.

PLATSANALYS

För att få en god bild av området görs en platsanalys. Platsanalysen görs för detaljplanens området samt den norra delen av Markaskogens naturreservat. Analysen kommer belysa natur-, kultur- och sociala värden. Dessa kommer sedan att kategoriseras till olika värderamar som överlagras och ställs mot varandra.

STUDIEBESÖK

För komplement och inspiration, men även ytterligare kunskapsinsamling har ett tidigare projekt studerats. Detta projekt visar en lösning i hur Örebro kommun tidigare har skapat en övergång eller buffert mellan ett nytt bostadsområde och ett naturområde med höga naturvärden. Exemplet är ett bostadsområde i östra Örebro, kallat Rynningeåsen. Området valdes då det är i liknande storlek som det som planeras i Södra Ormesta och ligger i direkt anslutning till värdefull naturmark skyddad som naturreservat.

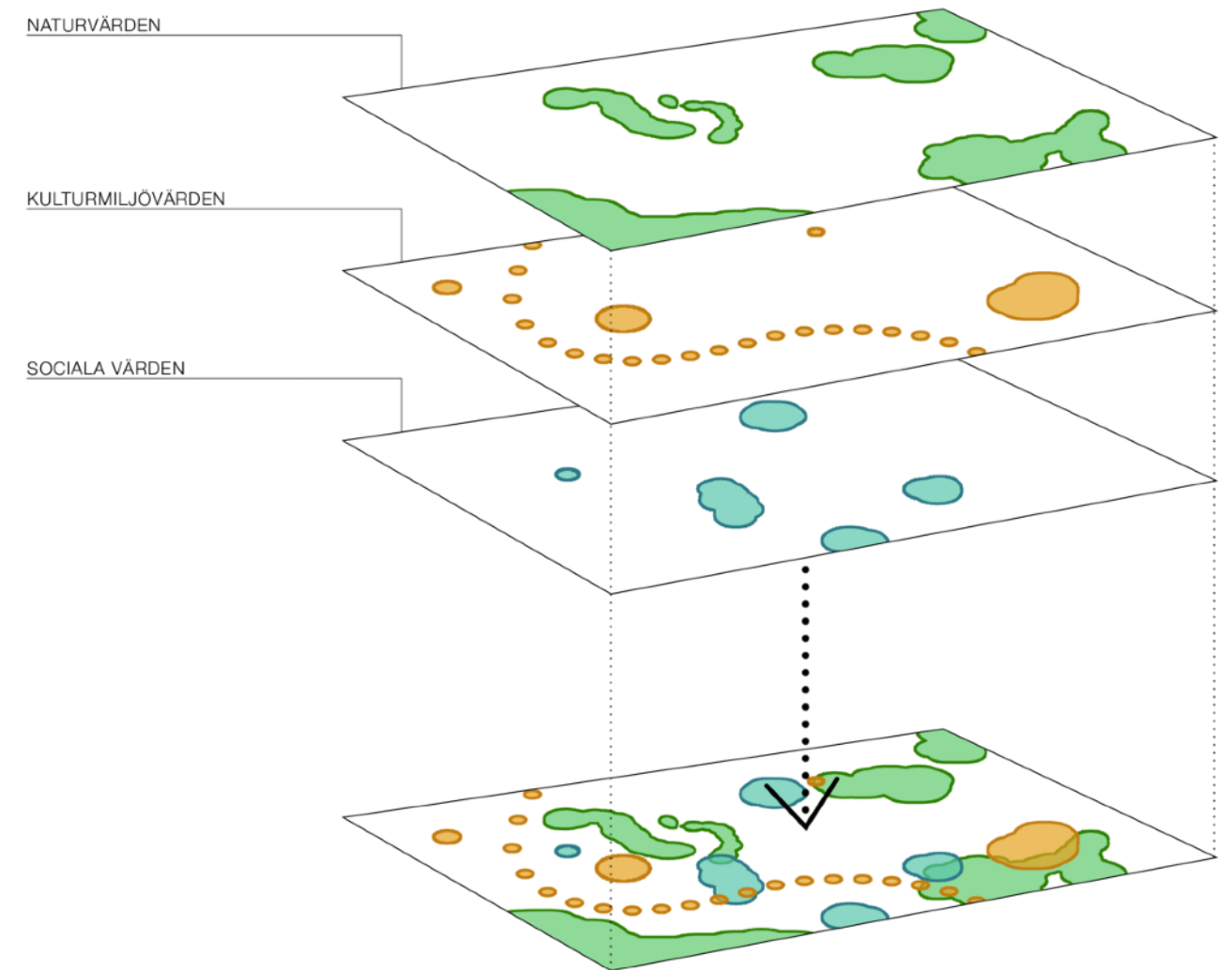

Illustration 1. Illustration över de tre värderamar som använts vid platsanalysen.

BAKGRUNDS- STUDIER

BAKGRUNDSSTUDIER

Litteraturstudier har gjorts för att samla information om lika typer av biotoper, hur dessa lever i kombination samt vilken mängd biologisk mångfald som kan väntas finnas inom respektive biotop. Den nya parken som ska stärka det befintliga naturreservatet kommer sträva efter att uppnå en hög grad av biologisk mångfald genom att nyskapa biotoptyper. Samtidigt som de har en naturlig koppling till det omkringliggande befintliga landskapet.

LANDSKAPSTYPER OCH NATURTYPER

ArtDatabanken (2017a) har överblickat det svenska landskapet och delat det i olika landskapstyper. Landskapstyperna som redovisas är nio till antalet och är direkt kopplade till rödlistan för att kunna koppla samman hotade arter med i vilken landskapstyp denna lever i. Landskapstyperna består av: Brackvattenmiljöer, Fjäll, Havsstränder, Jordbrukslandskap (odlingslandskap), Limniska miljöer, Marina miljöer, Skogslandskap, Urbana miljöer och Våtmarker. Naturtyperna är mer specificerade och kan liknas vid undergrupper till landskapstyperna. De ger en överblick i naturens mångformighet. Exempelvis inom odlingslandskapet finns det många typer av natur, exempel på naturtyper inom odlingslandskapet är trädklädda betesmarker, lövängar eller hedar (ArtDatabanken 2017a)(ArtDatabanken 2017b).

SKYDD AV NATUREN

Möjligheten att skydda natur styrs i miljöbalkens 7 kapitel: Skydd av områden (SFS 1998:808). Förutom i svensk lagstiftning ges även möjligheten att i två europeisk direktiv skapa så kallade Natura 2000 områden (Naturvårdsverket 2016b). De olika skyddsformer som främst förekommer är Nationalpark, Naturreservat, Natura 2000, Naturminnen, Biotopskyddsområden samt Djur- och växtskyddsområden. Nedan redovisas de starkaste skyddstyperna samt de som finns i det undersökta området idag. Enligt förordningen om områdesskydd (2§ FOM) är det främst länsstyrelsen som ansvarar för områdesskyddet i länet (Naturvårdsverket 2017a).

NATIONALPARK

Nationalpark är det starkaste skyddet ett område kan ha. I Sverige finns det idag 29 nationalparker som innehåller natursköna eller unika miljöer som kan ge starka naturupplevelser. Nationalparker behövs för att skydda värdefulla naturområden från att försvinna eller förstöras och för att bevara det gemensamma kultur- och naturarv som naturen och människan delar (Naturvårdsverket 2017b).

NATURRESERVAT

Naturreservat är vårt vanligaste skydd i Sverige och utgör ca 85 % av den mark som skyddas med hjälp av miljöbalken idag. Skälen som miljöbalken anger till att skydda ett område som naturreservat är att bevara den biologiska mångfalden, vårda och bevara värdefulla naturmiljöer, tillgodose behov av områden för friluftslivet, skydda, återställa eller nyskapa värdefulla naturmiljöer och skydda, återställa eller nyskapa livsmiljöer för skyddsvärda arter (Naturvårdsverket 2016a). Markaskogens naturreservat som är en stor del i detta arbete ligger precis dikt an mot den framtida parken och det nya bostadsområdet.

NATURA 2000

Det finns två typer av direktiv, fågeldirektivet och habitatdirektivet. I direktiven finns listor på ca 170 livsmiljöer och ca 900 växt- och djurarter som anses särskilt värdefulla ur ett europeiskt perspektiv. I Sverige sammanfaller de

flesta natura 2000-områdena med nationalparker eller naturreservat och utses av länsstyrelsen (Naturvårdsverket 2016b). Markaskogens naturreservat som ligger vid den framtida parken har inte klassats som Natura 2000 område.

STRANDSKYDD

Strandskyddet infördes i Sverige 1950 och hade då främst syftet för att bevara stränder för allmänhetens friluftsliv. Syftet har pendlat och idag handlar det mer om att skydda och bevara land- och vattenområden för deras biologiska värde. Strandskyddet gäller 100 meter från strandkanten både in mot land och ut över vattnet, det gäller även området under vattnet. I vissa delar främst inom städerna är strandskyddet borttaget och där det anses finna extra värdefulla värden kan strandskyddet utökas till 300 meter. Strandskyddet gäller alla stränder vid hav, insjö, vattendrag oavsett des stolek. Skyddet gäller både inom tätort och i glesbygd och innefattar alla olika naturtyper och arter (Naturvårdsverket 2016c). Runt om de vattenytor som finns i naturreservatet finns också ett strandskydd på 100 meter från strandlinjen.

BIOTOPSKYDD SOMRÅDEN

Biotopskyddsområden används för att skydda värdefulla biotoper som ofta består av mindre mark- och vattenområden. Biotoperna fungerar främst som värdefulla livsmiljöer för hotade arter. Det finns två typer av biotopskyddsområden. Det ena formen är ett generellt skydd som gäller för: *Allé, Källa med omgivande våtmark i jordbruksmark, Odlingsröse i jordbruksmark, Pilevall, Småvatten och våtmark i jordbruksmark, Stenmur i jordbruksmark och Åkerholme* i hela Sverige. I den andra formen är det upp till antingen Länsstyrelsen, kommunen eller Skogsstyrelsen att besluta om ett område ska få skyddsformen *biotopskyddsområde* (Naturvårdsverket 2012).

VÄRDEFULL NATUR INTE BARA SKYDDAD NATUR

Det är inte bara den skyddade naturen som är värdefull natur. Värdefull natur finns även utanför de områden som skyddats av någon av ovan nämnda skydd. I Örebro kommun finns flera utmärkta grönområden som grön värdekärna, dessa områden är viktiga för grönstrukturen i Örebro och har ofta höga natur- och sociala värden (Florgård, Mörtberg och Wallsten 1994)(Örebro kommun 2006).

VIKTEN AV BIOLOGISK MÅNGFALD

Florgård, Mörtberg och Wallsten (1994. s.13-14) skriver i sin bok *Växter och djur i stadsnatur* att så som både staden och landsbygden har utvecklats med industriskogslandskap, igendikning, granplanteringar, kemisk bekämpning, kreaturslös drift och en högre förtätning i städerna som oftast resulterar i mindre grönytor bidrar till en utarmning av den biologiska mångfalden. Den här högre exploateringen av städerna gör att grönytor riskerar att isoleras vilket får negativa ekologiska konsekvenser genom att spridningsvägar för växt- och djurliv bryts.

Men de påpekar även att det finns bra med möjligheter för att bevara den biologiska mångfalden i städerna. Det som behövs göras är att ta tillvara på de förutsättningar som ofta redan finns i städerna i form av naturmark, vatten, parker och trädgårdar (Florgård, Mörtberg & Wallsten 1994. s.3). Sjöar och våtmarker har ett mycket artrikt växt- och djurliv och är viktiga inslag i landskapet. De är därför betydelsefulla att bevara för att skapa en variationsrik natur.

BIOTOPER

Florgård, Mörtberg och Wallsten (1994. s. 20) menar att en biotopmångfald inom tätorterna inte bara har en viktig roll för den biologiska mångfalden utan även en viktig funktion för människors personliga utveckling och då framför allt för barn. I och med en ökad befolkning som bor och växer upp i städerna ser och upplever en allt större andel människor mindre andel natur än förr. Genom att öka antalet biotoper i stadsmiljö och framför allt i parker får fler möjligheten att komma närmare naturen och öka intresset och förståelsen för natur och ett ekologiskt tänkande. Livsmiljöer för djur och växter kan också ofta kombineras med trevliga områden för människor att se på och vistas i, framför allt i parker kan detta kombineras på ett smidigt sätt då det finns en större frihet i miljöns utformning än i skyddade naturområden.

Skapandet av de flesta biotoper som finns idag har ett direkt samband med mänsklig påverkan och är beroende av skötsel. Att endast skydda ett områdes biotopvärde räcker därmed oftast inte utan det måste också kombineras med biotopskötsel (Florgård, Mörtberg och Wallsten 1994. s.22). Genom att tänka kreativt kan mycket göras för att skapa en mer variation av biotoper. Genom att utforma mark, vatten och vegetation kan ängsmarker anläggas, våtmarker och vattenytor skapas. Denna biotoputveckling med nyskapande av biotoper är en viktig del i att öka den biologiska mångfalden. Men att ha ett kreativt och dynamiskt synsätt på biotoputveckling kräver också biotopskydd och biotopskötsel (Florgård, Mörtberg och Wallsten 1994. s.22).

BIOTOPVARIATION

Enligt Florgård, Mörtberg och Wallsten (1994. s.25-26) ger en större variation av biotoper ett rikare växt- och djurliv. Lyckas man skapa en mångformighet bland vegetationen får det som konsekvens också ett mångformigt djurliv. Nyckeln till att öka artrikedomen både bland växter och djur grundar sig i vilka förutsättningar som finns och som skapas för dessa. Detta går att göra genom mångformighet i terrängen, markförhållanden, vattenförhållanden, ålder och hävdformer. Finns mångformigheten i landskapet finns också förutsättningarna och möjligheten för en mer varierad växtlighet som i sin tur gynnar ett artrikt djurliv.

Författarna fortsätter med att påpeka att mångformigheten bland vegetationen går att dela in i två olika

variationer, dels den horisontella variationen och dels den vertikala variationen. Den horisontella variationen inbegriper variationen på det horisontala planet där t.ex. skog, glesare skog, buskmark och öppen mark omväxlar varandra. Denna variation mellan bevuxna och öppna ytor skapar förutsättningar för fler växt- och djurarter. Både stora som små ytor av öppen eller bevuxna ytor bidrar positivt till variation av arter.

Den vertikala variationen som sker på det vertikala planet betyder egentligen antalet skikt av vegetation. Exempelvis har berghällar endast ett vegetationsskikt av mossor och lavar. I övrigt förekommer oftast ett skikt med gräs, örter och ris. Ett skikt med buskar och ett skikt med träd som även kallas krontaket. Skikten kan också delas in ytterligare i delskikt. Krontaket som är högst upp av vegetationen kan antingen vara jämnt eller också ojämnt och ibland med inslag av överståndare. Under trädets tillväxt befinner sig trädets vid olika tidpunkter i alla skikt, i de nedre skikten som små- och ungträd eller som undertryckt träd. Biotopvariationen blir som störst när det finns både en-, fler- och mångskiktade bestånd (Florgård, Mörtberg och Wallsten 1994. s.25-26).

ÖVERGÅNGSZONER

Övergångszoner i vegetationen mellan olika naturtyper är artrika områden både gällande flora och fauna. Exempelvis i ett skogsbryn som vätter ut mot ett åkerlandskap samlas både arter från skogen och åkern. Men övergångszonerna kan också bilda barriärer för arter med låg spridningsförmåga och som samtidigt inte trivs i övergångszonens natur. Utöver skogsbryn är igenväxningsmarker också exempel på artrika områden där arter från både det gamla och det nya stadiet existerar (Florgård, Mörtberg och Wallsten 1994. s.26).

VARIATION

När man tittar på variationen av natur måste man titta över ett större område, det räcker inte att titta inom mindre delar. Störst mångformighet hittar man i områden som innefattar både barrskog, blandskog, lövskog, hagar, ängar, åkrar, våtmarker etc. Ju fler naturtyper desto större mångformighet och en större mångfald av arter (Florgård, Mörtberg och Wallsten 1994. s.26).

Illustration 2.

Visar de olika skikten i vegetationen

KRONTAKET

BUSKSKIKTET

GRÄSSKIKTET

SLUTENHET OCH ÖPPENHET

När det övre kronskiktet av vegetationen växer ihop skapas en slutenhet där underliggande vegetation hamnar i skugga. Solbelysta områden har i regel en större artrikedom därför har slutenheten stor betydelse. För att efterlikna det gamla beteslandskapet är det viktigt att inte låta slutenheten ta över utan det är av stor vikt att bevara även de öppna ytorna (Florgård, Mörtberg och Wallsten 1994. s.59).

VÄRDEFULLA BIOTOPER ATT BEVARA OCH NYSKAPA

Vid en expansion av staden är det ofta randzonerna som exploateras vilka ofta består av åker eller skogsmark, det är av vikt för att möjliggöra för ett rikare växt- och djurliv att bevara delar av det befintliga landskapet. Speciellt jordbruksmarken har en stor påverkan på växt- och djurliv och då framför allt det äldre jordbrukslandskapet som har en karaktär med en stor variation av ängar, hagar, åkerholmar och skogsbryn, naturtyper som gynnar många arter. I och med ett förändrat jordbruk och expanderande städer hotas gamla naturmiljöer som ljunghedar, betesskogar, betande strandängar, ekhagar, lövängar och slåtterängar som fanns i det gamla kulturlandskapet. Nedan redovisas naturtyper som finns inom planområdet eller i markaskogens naturreservat, det är naturtyper som det bör tas stor hänsyn till i framställningen av det nya bostadsområdet och som bör inspirera och påverka utformningen av parken.

ÄNGSMARK OCH VALL

Ängsmark i betydelsen av öppna naturliga slåtter- och betesmarker, marker som varken plöjts eller har såtts med gräs. Områden där ängsmarken har anlagts kallas för vall. Ängsmark och vall har hög grad av biologisk mångfald och naturbetesmark är den biotop med störst artrikedom i jordbrukslandskapet. Ängsmark anpassar sig bra till omgivningen och kan växa både på näringsrika och näringsfattiga marker samt både på lerjord och moränmark. (Florgård, Mörtberg och Wallsten 1994. s.72).

LÖVÄNGAR

Lövängarna har stora likheter med ängsmarken, skillnaden är att i lövängen förekommer även partier med glest bevuxna träd och buskar. De träd som oftast ses inom lövängarna är ädellövträd (Florgård, Mörtberg och Wallsten 1994. s.72).

DIKESKANTER OCH ÅSLÄNTER

Det moderna jordbruket har genom åren effektiviserats och utnyttjandet av marken görs så mycket som möjligt. Detta får som konsekvens att viktiga kantzoner försvinner, kantzoner mot vägar, diken och åar, kantzoner som har en ganska stor artrikedom. Framför allt fungerar de som reträttplatser för faunan samt som föroreningsfilter för t.ex damm, tungmetaller, kväve och bekämpningsmedel. De utgör därför en viktig funktion i landskapet för att begränsa spridning av farliga ämnen (Florgård, Mörtberg och Wallsten 1994. s.74).

VÅTMARKER, VATTENDRAG OCH KANTZONER

Våtmarker är en biotop som är viktig för flera arter, även för arter som inte lever i vatten genom vattenkälla eller som ägglägningsplats för insekter, som i sin tur är en stor energikälla för speciellt fåglar. Annars är grod- och kräldjur mer direkt beroende av våtmarken, exempel på arter är åkergroda, vanlig groda, padda, snok, mindre och större vattensalamander. Våtmarker ska ha minst 50 % fuktighetsälskande vegetation för att få kallas våtmark, det finns dock undantag för tidvis torrlagda bottenområden i sjöar, hav och vattendrag då de kan räknas till våtmark trots avsaknad av vegetation (Löfroth 1991. s.7-8)(Florgård, Mörtberg och Wallsten 1994. s. 82-84).

Våtmarkerna hör till en av de mest hotade biotoperna idag och bör alltid ges ett skydd. Utöver en artrik biotop fungerar våtmarkerna även som kvävefällor och renar genomströmmande vatten. De kan även fungera som lokal hantering av dagvatten där stora regnvattenflöden kan ledas till och vid behov även översvämma dammar och våtmarksområden. Dessa dammar kan sen komma vegetationen till godo där man kan skapa en rik växtlighet. Denna lösningen underlättar också belastningen på ledningsnätet vilket både sparar pengar i det långa loppet och man minskar risken för breddning i reningsverken, dvs att de släpper ut orenat vatten. Som dagvattenlösning är dammar och våtmarker perfekta då de fungerar som utjämningsmagasin vid extrema nederbördstoppar. De kan snabbt fyllas på och sen i en betydligt långsammare takt släppa vidare vattnet (Löfroth 1991. s.30-41) (Florgård, Mörtberg och Wallsten 1994. s.38-40).

Det rinnande vattnet har i och med utdikningen av åkermarken tillsammans med små eller inga kantzoner förlorat stora delar av sin funktion som livsmiljö och näringsuppfångare. Genom att öka kantzonerna och återforma diken till mer naturliga och organiska former ökar näringsupptagningsförmågan och det skapas biotoper med höga naturvärden (Löfroth 1991. s.34)(Gustavsson & Ingelög 1994. s.298). Förutom att fungera som näringsuppfångare och livsmiljö för växter och djur skapar ett väl utformat vattenlandskap ett skönhetsvärde för landskapet. För bästa effekt bör det samplaneras med stråk och siktlinjer för att öka upplevelsevärde än mer och för att skapa fina överaskningseffekter (Löfroth 1991. s.35-36)(Gustavsson & Ingelög 1994. s.296).

SKOGSBRYN OCH ÅKERHOLMAR

Skogsbryn är artrika områden i gränslandet mellan skogen och den öppna marken. Florgård, Mörtberg och Wallsten (1994. s.81) menar att betydelsen skogsbryn inte bara innefattar den smala skogskant som ofta finns utan ett större djupare och varierat bryn med stor artrikedom. Att brynen också fungerar som skydd för ett antal olika arter bidrar till den höga mångfalden av arter. Återigen bidrar det moderna jordbruket att denna typ av biotop som var vanlig i det gamla jordbrukslandskapet rationaliseras bort. Skogsbrynen är oftast buskdominerat och bör skötas så att det skapas lägre buskar ut mot den öppna marken och sedan successivt en högre vegetation av högre buskar och delvis enstaka träd mot skogsmarken, även om det finns olika varianter på utformning. Denna rand av vegetation fungerar även som skydd för den ineliggande skogen genom att minska risken för storfällning och torkskador. Åkerholmar har en liknande vegetation som brynen med mestadels buskar och inslag av enstaka träd eller mindre trädungar. Artrikedom och att det alltid finns arter som är anpassade till nya förutsättningar inom skogsbryn och åkerholmar gör att dessa biotoper tål förändringar i miljön (Florgård, Mörtberg och Wallsten 1994)(Gustavsson & Ingelög 1994).

SPARAD SKOG

När det sker en exploatering idag på områden med befintlig skog tas denna tillvara på i skapandet av grönytor. Även om ytorna är betydligt mindre än var de va tidigare är det mycket värdefulla, speciellt rörande fullvuxna träd som har en ersättningstid på ca 50-200 (Florgård, Mörtberg och Wallsten 1994. s.74).

LANDSKAPSBILD OCH UPPLEVELSEVÄRDEN

Alla besöker eller omedvetet vistas i något typ av landskap nästan varje dag. Antingen var kanske besöket målpunkten eller så skedde det under en förflyttning mellan två olika målpunkter. Oavsett så påverkade landskapet oss på ett eller annat sätt och ger oss en upplevelse (Boverket 2007b. s.3). Begreppet landskapsbild innefattar de värden och egenskaper som människor har i sitt känslomässiga förhållande till landskapet. Med det

menas skönhetsvärden eller andra reaktioner på formegenskaper och frågor som kan ställas för att beröra landskapsbildens är till exempel hur miljöer kan upplevas attraktiva eller störande, vilka egenskaper som betyder mest och som skiljer miljöer från varandra. Vid formgivning av landskap är både landskapsbild och skönhet centrala aspekter att ta hänsyn till och grundläggande för en rik boendemiljö, landsbygdkultur eller arbetsmiljö (Gustavsson & Ingelög 1994. s.34). Ett varierat landskap med liv i och som utnyttjar årstidernas höjdpunkter är ett landskap som kan liknas vid ett ideallandskap och är också önskvärt att ha nära som fritids-, arbets-, eller hemlandskap. Vid vistelse utomhus letar många efter just efter det ”naturliga” landskapet och ser gärna att det finns i närheten av hemmet (Gustavsson & Ingelög 1994. s.35).

Boverket har gjort en enkätundersökning i samband med rapporten om Landskapets upplevelsevärden (2007) där man ville veta vilken miljö som prioriterades mest i sin närhet, exempelvis till hemmet, jobbet eller skolan. Resultatet visade att det finns ett behov av ostörda, naturpräglade områden med möjlighet till återhämtning i en vacker naturmiljö, att fascineras och att kunna vara trygg och känna lugn och ro (Boverket 2007b. s.17). De 15 viktigaste kvaliteterna enligt de 1 325 svarande var:

- Vackert
- Möjlighet att bli uppiggad och bättre till mods
- Möjlighet att bli lugnad och avspänd som motvikt till arbetet
- Att det är städat
- Trygg och säker miljö
- Fritt från buller
- Växter och djur i naturlig miljö
- Möjlighet att hålla sig i trim och att vara frisk
- Naturartat område
- Lugn och fridfull karaktär
- Trädrikt
- Ostördhet
- Variationsrik miljö
- Stort och fritt
- Park med gräsmattor

Av dessa 15 punkter tyckte 73 till 89 procent i olika kategorier att dessa var mycket viktiga att ha nära sin bostad. Nästa samling kvaliteter som mellan 56 och 73 procent tyckte var viktiga att ha i sin närhet var: Utsikter, vilda smådjur som ekorre, kanin, hare, räv, rådjur, insekter och rikt på fåglar. Karaktären tyckte de svarande skulle vara öppen och orörd samtidigt som vatten i form av dammar, kanaler och bäckar uppskattades. Väg- och stiglösa områden och kulturmiljöer ansågs också vara viktiga. Längre ner på prioriteringslistan som ganska uppskattat kom belysning, toaletter, skyltar och information om områdets natur och kultur, parker med prydnadsväxter. Ännu längre ner som mellan 22 och 5 procent tyckte var ganska viktigt kom: motionsspår, rast- och sittplatser, parker med lekredskap, fontäner, bollplaner och statyer (Boverket 2007b. s.18). Resultatet är intressant då kvaliteter av service- och parkmiljöer inte anses vara det viktigaste. Utan en vacker natur där man kan finna avkoppling och lugn och ro ansågs vara av större vikt. Dock fanns det skillnader i att service var mer uppskattat hos de som bodde i stads kvarter, medan lekredskap och bollplan låg högre upp på listan hos boende i villa. Inte så konstigt så var också rast- och sittplatser mer uppskattat hos de äldre än av de svarande som var

yngre (Boverket 2007b. s.19). I Boverkets publikation *Landskapets upplevelsevärden* presenteras de tidigare nämnda 15 viktigaste kvaliteterna komprimerade i fyra upplevelsevärden med den övergripande indikatorn *Välbefinnande*. Målet är sedan att denna indikator ska uppfyllas för alla inom 300 meter från bostaden. Indikatorn står för ett naturpräglat område med upplevelser av lugn och ro, ostördhet och avkoppling. De fyra upplevelsevärdena är: *Ostördhet i en variationsrik miljö*, *Naturpräglad miljö*, *Möjlighet till återhämtning*, *Trygghet i en välskött miljö*. Varje upplevelsevärde är i sin tur kopplat till några av de 15 viktigaste kvaliteterna. I tabellen nedan (Bild 1) går det att se vilka kvaliteter som är kopplade till vilket upplevelsevärde.

	Upplevelsevärden	Kvaliteter inom upplevelsevärdena
Välbefinnande	● Ostördhet i en variationsrik miljö	Ostördhet, Stort och fritt, Fritt från buller, Variationsrik miljö, Vackert
	● Naturpräglad miljö	Trädrikt, Växter och djur i naturlig miljö, Naturartat område, Lugn och fridfull karaktär
	● Möjlighet till återhämtning	Möjlighet att bli uppiggad och bättre till mods, Möjlighet att bli lugnad och avspänd, Möjlighet att hålla sig i trim och att vara frisk
	● Trygghet i en välskött miljö	Park med gräsmattor, Att det är städat, Trygg och säker miljö

Bild 1. Boverkets enkätundersökning om vilka kvaliteter som skapar störst upplevelsevärde och välbefinnande (Boverket 2007b).

En annan studie gjord av Drake m.fl (1991) om det gårdsnära jordbrukslandskapets landskapsvärde och marknadsvärde i Rottnadalen, Värmland visar att av sju olika landskapsalternativ värderades *bevarat traditionellt jordbruk* högst, följt av *naturbete*, *betesskog*, *slaghackslandskap*, *björkplantering*, *spontan igenväxningsmiljö* samt till sist *granplantering*. I staden finns liknande önskingar om ett ”äkta” landskap där det är av vikt att parker inte ger en artificiellt upplevelse, utan bör kompletteras med det ”naturliga” från jord- och skogsbrukens landskap. Landskap kopplade till historiska nyttigheter (Gustavsson & Ingelög 1994. s.35).

Liknande bevis på uppskattade miljöer ger Aronsson och Matzon (1987) i boken *Odlingslandskapet* som redovisar flertalet av de mest uppskattade landskapstyperna. Till dessa hör *beteslagen*, *den svenska björkhagen*, *ängen och heden*. Även en studie gjord av Brinkman (1974) belyses uppskattningen för vissa landskapstyper där de högst värderade är *bokskog*, *hagmark*, *miljöer med inslag av vatten*. Bland de miljöer som värderas lägst finns *monotona jordbrukslandskapet* och *tät, snårig skog* (Gustavsson & Ingelög 1994. s.36). Orsaken till att just dessa landskapstyper har bland de högsta värdena hos människor har troligtvis att göra med den föreställningsvärld många förknippar med äldre tider och som skildrats bland några av våra mest kända författare som Selma Lagerlöf, Vilhelm Moberg och Harry Martinsson. Speciell påverkan på ideallandskapet som

1920- och 1930 talets landsbygd har gjorts av Astrid Lindgrens berättelser och framför allt filmatiseringen av *Emil i Lönneberga* och *Barnen i Bullerbyn* (Gustavsson & Ingelög 1994. s.35).

EUROPEISKA LANDSKAPSKONVENTIONEN

Den Europeiska landskapskonventionen är den första internationella överenskommelse som handlar om skydd, förvaltning och planering av landskap. Landskapskonventionen utvecklades av Europarådet i Strasbourg år 2000 och har som övergripande mål att uppnå en hållbar utveckling som bygger på ett harmoniskt och balanserat förhållande mellan sociala behov, ekonomisk verksamhet och miljö (Sarlöv Herlin 2012).

LANDSKAP I FÖRÄNDRING

I boken Landskap för mångbruk: erfarenhets från England (2012) beskriver Ingrid Sarlöv Herlin i den inledande delen av boken hur landskapet är i en ständig förändring. Hon menar att landskapet består av den omgivning vi just i stunden upplever och befinner oss i. Den omgivning vi upplever hemma, på resa, på landsbygden, i staden, i stadsranden eller i naturen. Från landskapet hämtar vi det mesta av det vi behöver för att överleva. Det ger oss mat och energi, syre, luft och drickbart vatten. I landskapet skapar vi även våra levnadsmiljöer och städer som vi även delar med djur och växter. Vi får också vila, avkoppling, rekreation och skönhetsupplevelser, natur- och kulturvärden etc. Landskapet skapar karaktär och identitet åt flera olika miljöer på landsbygden så som i staden. Alla skapar en personlig relation till landskapet och ibland känner vi oss hemma i det samtidigt som vi vid andra tillfällen känner oss främmande för vistelsen. Även om upplevelsen kan tros främst bestå av visuella intryck upplevs landskapet genom alla våra sinnen som synen, hörseln, känseln, lukten och smaken (Sarlöv Herlin 2012).

Landskapet genomgår en ständig förändring, både genom naturliga orsaker men även en stor del på grund av mänsklig aktivitet. Förändringar i landskapet är oundvikligt och kommer fortgå. Människan har redan i årtusenden förändrat landskapet genom vårt levnadssätt och hur detta förändras över tid. Sarlöv Herlin (2012) tar upp följande områden där människan har påverkat landskapet genom: jordbruk med husdjursskötsel, skogsbruk, stadsbyggnad, gruvdrift, transporter, industrier, religionsutövning, maktutövning, försvar och krigsföring. Hon fortsätter med att påpeka hur vi idag har utvecklat ett jordbruk som är det mest intensiva i vår historia och som samtidigt behöver bli än mer intensivt för att möta matbehovet för världens befolkning. Samtidigt som mer än hälften av världens befolkning bor i städer och städerna fortsätter att växa så marginaliseras många landsbygdsområden och växer igen. Ett intensivt globaliserat jordbruk som blir påverkat av nya klimatframkallade problem kan få resultatet av stigande matpriser i vissa delar av världen samtidigt som jordbruket på andra platser blir ännu mer intensivt. Sarlöv Herlin (2012) fortsätter med att belysa ännu ett problem med växande städer, förutom livsmedelsförsörjning och tillgång till ren luft och vatten, nämligen hotet mot människors möjlighet till sociala mötesplatser och tillgången till en dräglig närmiljö. Flera bevis från forskare finns att människans fysiska och psykiska välbefinnande får positiva effekter av gröna miljöer och en sund närmiljö (Sarlöv Herlin 2012). Landskapet förändras och formas inte bara genom fysiska byggnationer utan även när vi skyddar värdefulla områden för rekreation, naturvård eller skapar "grönstruktur" i staden som möjliggör arters existens. Att Landskapet som resurs hanteras på ett klokt sätt hänger direkt ihop med hur vi bygger våra samhällen och vår strävan efter en hållbar utveckling (Sarlöv Herlin 2012). Landskapsförändringen pågår hela tiden och kommer att fortsätta göra det även i framtiden.

LANDSKAPETS KONFLIKTER

Eftersom landskapet finns överallt och rymmer många olika värden och funktioner som berör alla skapas det konflikter i landskapet som ska utvecklas på ett hållbart sätt i takt med samtiden. För att väga olika intressen och värderingar mot varandra behövs landskapsplanering och landskapsförvaltning, som också behövs för att väga samman dessa intressen och värderingar till en hållbar och tilltalande helhet (Sarlöv Herlin 2012). Speciellt i ett område där konflikter uppstår är där staden möter landsbygden och speciellt där staden växer ut i landsbygden. Ofta finns det intressen i den existerande ytan som får stå åt sidan för en expansion av staden (Sarlöv Herlin 2012).

ÖAR TILL SJÖSS OCH PÅ LAND

Att öar i regel har en artfattigare fauna och flora är vedertaget i ekologisammanhang. Öar minskar helt enkelt artrikedomen. Oftast kan sägas att ju mer ön är isolerad desto färre arter finns på ön (Pleijel 2013. s.151). Arter som isoleras på öar tenderar att bli endemiska dvs att arten endast finns på en begränsad yta. Detta beror på att artens spridningsvägar är betydligt begränsade. Med öar menas inte bara landyta som omringas av vatten utan det finns även så kallade öar på land där liknande situationer kan uppstå. Till exempel kan små skyddade naturområden om de ligger för långt ifrån varandra skapar öar i landskapet vilket kan leda till att små populationer inom ett av de skyddade områdena slås ut. Det är därför viktigt med att skydda tillräckligt stora områden och att det finns tillräckliga spridningskorridorer till och från området (Pleijel 2013. s.151).

VIKTIGA EGENSKAPER I PARKER OCH GRÖNOMRÅDEN

Ur rekreationssynpunkt kan man se värden inom grönområden på flera olika vis. Vanligtvis ses ett grönområdes rekreationsvärde i vilken omfattning det finns gångstigar, leder, rastplatser, antal besökare etc. Men utöver dessa finns även andra viktiga aspekter att uppmärksamma som bidrar till ett kvalitativt rekreationsområde. Bland annat avskildhet från andra människor, frånvaro av anlagda miljöer, känsla av mystik och rymd, spänning och utmaning. Att man bör titta på fler aspekter beror på att alla besökare har olika förväntningar på området och sitt besök, beroende på ålder och tidigare erfarenheter etc. (Örebro kommun 2006. s. 20).

SOCIALT PERSPEKTIV

I dom gröna områdena finns det flera sociala värden som rekreation, upplevelser, mötesplats, lek, frisk luft, avkoppling, stillhet, motion etc. De gröna områdena skapar värden som är grundläggande för oss människor och tillgången till dessa är därav av yttersta vikt. (Örebro kommun 2006. s.23).

Tryggheten i grönområden är en viktig del och besökare måste kunna känna sig säkra under sin vistelse. Dock kan det vara svårt att uppfylla alla besökares syn på trygghet. Insynsskyddade platser väljs att besökas av vissa just på grund av känslan av avskildhet medan andra känner det som hotfullt att inte se eller vara sedd av andra. Oavsett vad som anses tryggt av den enskilde besökaren så besöks trygga områden betydligt oftare än områden som anses otrygga (Örebro kommun 2006. s.25). En del i lösningen med vad som anses tryggt kan vara att planera parker och grönområden i olika zoner, så kallad zonering. Det betyder att parken eller grönområdet delas in i olika vegetationszoner eller stråkzoner. Dessa zonerna varierar i täthet av vegetationen och de zoner där tätheten är högre med sämre insyn kan passa bättre som besöksmål under de ljusa timmarna. Dessa tätare områden passar även bättre för en rik flora och fauna. Medan andra zoner lämnas mer öppna med

bättre översikt och dessa känns också tryggare att besöka även under kvällar (Örebro kommun 2006. s.26).

Grönområdets funktion som rekreationsområde är kanske det som det mest förknippas med. Grönområdena fungerar som viktiga återhämtningsplatser där ny energi och stimulans kan hämtas och lindra stressen från vardagen, antingen om det är genom fysiska aktiviteter, en lugn promenad eller en vilostund på en parkbänk. Genom olika aktiviteter och upplevelser skapar grönområdena ett socialt sammanhang (Örebro kommun 2006. s.27).

KULTURELLT PERSPEKTIV

Den kulturella miljön består inte bara av bevarad bebyggelse utan här inryms även den gröna miljön. Denna kan bestå av parker, trädgårdar, åkrar eller ängs- och hagmark, miljöer som ger ett sken om hur miljön har sett ut och vårdats historiskt. Kulturmiljön samverkar med områdets ekologi då flora och fauna har påverkats av hur miljön har skötts, denna samverkan har ofta pågått under en längre tid och även om kulturmiljön inte längre sköts som förr så finns delar av ekologin fortfarande kvar. Detta skapar en balans som är en stor del av kulturmiljön (Örebro kommun 2006. s.29). Då många gårdar och byar undanröjdes när staden växte så har flera av dessa stadsnära byar som återstår ett kulturmiljövärde. Forn- och kulturlämningar som berättar om områdets forna historia kan bestå av gravfält, gravhögar, stensättningar, odlingsrösen etc. Fasta fornlämningar har idag ett starkt skydd i Kulturminneslagen (Örebro kommun 2006. s.36).

EKOLOGISKT PERSPEKTIV

Att bygga och utöka en stad är ett av de större mänskliga ingreppen som görs i naturen och det är därför viktigt att vi lindrar vår negativa påverkan så mycket som möjligt. Genom att skapa nya eller utöka gamla parker och grönområden kan den biologiska mångfalden öka och stärkas i staden genom att det ges möjligheter för fler livsmiljöer för både flora och fauna (Örebro kommun 2006. s.42). Grönstrukturen i Örebro går att dela in i två olika kategorier. Dels de inre grönyrtorna, som ofta är mindre områden och mer isolerade från varandra. Dels de yttre grönområdena som ofta är större och har bättre kopplingar mellan varandra. Den biologiska mångfalden beror på flera olika faktorer, flera tidigare nämnda, men en viktig del för en rik artvariation är hur det omkringliggande landskapet ser ut samt möjligheten till spridningsvägar till och från området.

Örebro ligger på gränsen mellan två naturgeografiska regioner. Själva staden omfattas av *skogslandskapet omedelbart söder om gränsen för norrlandsterrängen* vars karaktär består av slätter, barrskog, myrar och stora grusåsar. Medan området öster om staden omfattas av *Svealands sprickdalsterräng med lerslättdalar och sjöbäcken* vars karaktär består av ett mosaikartat landskap med inslag av barrskog och odlingsbygd (Örebro kommun 2006. s.44).

NÄRHET

I publikationen *Bostadsnära natur - inspiration och vägledning* från 2007 tar Boverket upp vikten av att gröna områden som parker och naturområden finns i närheten av bostaden. Att bostadens närheten till natur och grönska har betydelse för en hållbar stadsutveckling. Med bostadsnära natur menas naturen som ligger nära bostaden. I begreppet natur ingår dels allt grönt men även kulturmiljö, vatten, berg, betesmarker, skötta grönytor som parker och djurlivet etc. Att så mycket räknas in i begreppet beror på att det bostadsnära läget är så vitt skilt på var bostaden är placerad. I stadskvarteret består den bostadsnära naturen ofta av parker medan i stadens randzoner är ofta naturen lite mer vild (Boverket 2007a. s.14).

Forskning har visat att det finns ett gränsvärde för hur långt man är beredd att gå till ett grönområde vid 300 meter från bostaden för att man ska besöka det ofta. Är avståndet längre tenderar besöken inte bli lika återkommande. Därför räknas bara grönområden inom 300 meter från bostaden som bostadsnära natur (Boverket 2007a. s.14). Örebro kommun har dock andra siffror där man menar för att ett grönområde effektivt ska användas behövs det ett avstånd till en park eller grönyta inom 200 meters gångväg från hemmet. Blir avståndet längre än så avtar användandet av ytan markant (Örebro kommun 2006. s. 24).

NACKDELAR OCH PROBLEM MED STADENS GRÖNSTRUKTUR

Parker och grönområden medför även vissa problem, främst kan lyftas att de under vissa tidpunkter kan framstå som hotfulla och skrämmande områden som bildar barriärer. Problemet gäller främst när det är mörkt ute och hotet ligger i en rädsla av att bli överfallen. Det som skapar rädslan är ofta dålig uppsyn över området, dålig belysning och en slutenhet med dålig översyn över parken (Örebro kommun 2006. s.19).

GRÖNSKANS VIKTIGA FUNKTIONER I STADEN

Boverket sammanfattar grönstrukturens betydelse under sex rubriker:

- för människors rekreation, vardagsfritid och hälsa
- för bevarande av den biologiska mångfalden
- som stadsbyggnadselement, en betydelsefull del av stadsstrukturen
- för stadens kulturella identitet
- för stadens hälsa: klimatförbättringar, luftrening, stofffilter och bullerdämpare
- för biologiska lösningar på kommunaltekniska frågor, till exempel lokalt omhändertagande eller rening av dagvatten.

Tittar man på sambandet mellan en god natur- och kulturmiljö med en förbättrad folkhälsa ser man att sambandet är påtagligt. Men kontakten med grönskan håller på att mistas, de flesta upplever grönska i form av välskötta parker inom staden, kontakten med den vilda naturen är inte lika vanlig som förr. Kontakten med grönska och natur har visats vara en viktig funktion i våran förståelse för ekologi (Örebro kommun 2006. s.3).

LITTERATURSTUDIE

För att ta reda på vad kommunen har för åsikter och strategier för Örebros grönområden har en litteraturstudie gjorts på kommunala dokument som innehåller strategier och beslutsunderlag för hur grön- och naturområden ska hanteras i planeringen.

De dokument som har valts ut är följande:

- *Vårt framtida Örebro, Översiktsplan för Örebro kommun* (2010b). Översiktsplanen aktualiserades 2014 av kommunfullmäktige. Översiktsplanen har valts ut eftersom den lägger grunden för efterkommande planering genom riktlinjer i hur framtida markanvändning ska ske.
- *Örebro grönstruktur* (2006). Dokumentet beskriver Örebros grönstruktur indelat i tre olika perspektiv genom social, kulturellt och ekologiskt perspektiv. Örebro grönstruktur redovisar både nuvarande förhållanden och strategier för framtida arbete. Dokumentet ska fungera som stöd i planeringsarbetet.
- *Naturplan för Örebro kommun* (2013). Naturplanen fokuserar på natur- och rekreationsområden inom kommunen och deras betydelse för biologisk mångfald, folkhälsa, livskvalitet, regional utveckling och samhällsekonomi. Även i naturplanen har det tagits fram strategier på hur dessa områden bör hanteras i det framtida arbetet.

Dessa dokument har gåtts igenom för att främst hitta strategier och ståndpunkter som kommunen gjort i arbetet för grön-, natur- och kulturområden. Detta gäller både mer skötta grönytor som parker och mer naturområden som de rekreationsområdena med värdefull natur.

ÖVERSIKTSPLAN

I översiktsplanen har relevanta rubriker studerats, dessa behandlar staden, stadens randzon, grönstruktur, naturområden och kulturmiljö. Den första rubriken som studerats i översiktsplanen är kapitlet om staden och underrubrikerna om stadsdelar och stadens randzon. De strategier som tas upp här som är relevanta i arbetet behandlar kopplingar inom staden och att vara varsam med att exploatera åkermark i stadens randzoner.

5.3 STADEN

5.3.2 STADSDELARNA (KOPPLAT TILL HANDLINGSPLAN FÖR STADENS BYGGGANDE)

”Stadsdelar som ligger nära varandra kan förbindas med hjälp av aktiviteter och mötesplatser, byggnader, gator, parker, etc. så att människor får tillfälle att mötas.”

Att koppla samman närbelägna stadsdelar är av stor vikt och med en ny stadsdelspark i Södra Ormesta kommer inte bara de boende i den nya stadsdelen att kunna mötas utan även möjligheten för närliggande bostadsområden att besöka parken måste finnas. Dessutom kommer parkens läge som entré till Markaskogens naturreservat att kräva en utformning som även skapar mötesplatser och aktiviteter för besökare från hela Örebro.

5.3.3 STADENS RANDZON

”Jordbruksmark är en viktig samhällsresurs och får därför endast bebyggas för att tillgodose betydelsefulla samhällsintressen och stadens utveckling eller då lämplig alternativ lokalisering saknas, eller om en alternativ användning ger totalt större miljövinst än när marken används för jordbruk.”

Den nya detaljplanen för Södra Ormesta ligger i stadens randzon och den största delen av marken som kommer bebyggas är idag jordbruksmark. Området är utpekad i översiktsplanen som utbyggnadsområde för bostäder vilket gör en exploatering av marken godtagbar. Att det nya bostadsområdet med tillskapande av en ny stor stadsdelspark tillsammans med de omkringliggande höga naturvärdena i Markaskogens naturreservat kommer med största sannolikhet att ge en större miljövinst än vad dagens jordbruksmark ger. Utformningen av den nya parken blir dock viktig för att öka den biologiska mångfalden i området för att öka de naturvärden som finns idag.

10.2 GRÖNSTRUKTUR I TÄTORT

”Örebro tätort ska präglas av en struktur där lättillgängliga rekreationsskogar, ekoparker och naturreservat bevaras långsiktigt. Dessa större sammanhängande områden har stor betydelse för rekreation och biologisk mångfald och ska, när det är möjligt, bindas samman av korridorer, så att stadens invånare lätt kan ta sig ut i naturen via gröna gång- och cykelstråk.”

Örebro kommun satsar stort på grönstrukturen i staden och närheten till parker, natur- och rekreationsområden finns i de flesta stadsdelar. Skapandet av parken ökar tillgången på grönytor för Ormesta och hela östra Örebro som idag har dålig tillgång till parkmiljöer. Parken blir också en del i grönstrukturen och kommer koppla samman Markaskogens naturreservat med en grön korridor in mot stan. Parken behöver också utformas så att besökare antingen kan stanna i parken om det är målet, samt skapa ett tydligt stråk mot naturreservatet om målet är mer av naturlig karaktär.

10.3 ANDRA VÄRDEFULLA NATUROMRÅDEN

”Tystnad är i dag en bristvara. Det finns inte många områden i kommunen som inte påverkas av samhällsrelaterade ljud. Örebro kommun ska verka för att områden som fortfarande kan anses fria från artificiella ljud skyddas mot ljudalstrande exploatering.”

”Vattendrag, åsar och moränholmar ska ses som en viktig resurs i landskapet som man ska ta stor hänsyn till vid exploatering, utveckling och produktion.”

Den östra delen av parken vätter ut mot de öppna betesmarkerna i naturreservatet, här finns möjligheten att skapa ostörda rum där besökare kan uppleva tystnad trots närheten till stadens myllrande liv. Parken kommer också att fungera som skyddszon mot naturreservatet för att bevara upplevelsevärdet och delvis skydda mot det ljud som skapas i samband med den nya exploateringen av bostadsområdet Södra Ormesta. I planområdet finns idag också åkerholmar och diken som rester från tiden då marken brukades. Dessa kommer att bevaras och diken bör i parken omformas för att åter likna de gamla vattendrag som en gång i tiden rätades ut för ett mer effektivt jordbruk.

12.1 ALLMÄNT OM KULTURMILJÖ

”Kulturmiljöer ger värden som berikar den moderna kommunen. Därför ska man ha omtanke om den befintliga kulturmiljön i alla förändringar som görs.”

Den nya parken kommer att ta hänsyn och bevara den kulturmiljö som finns inom området. För en mer utförlig redovisning om vilka kulturmiljövärden som finns i planen se kapitlet om Inventering och förutsättningar s. 23.

ÖREBRO GRÖNSTRUKTUR

I detta avsnitt kommer Örebro kommuns antagna program för grönstruktur gås igenom för att se kommunens ställningstagande för stadens grönska. Örebro grönstruktur (2006) har som syfte att utveckla de intentioner gällande stadens grönstruktur som redovisats i Örebro översiktsplan, vårt framtida Örebro (2010). Dokumentets mål är att redovisa nuvarande förhållande, visa brister och föreslå principer och åtgärder för en god livsmiljö.

Till programmet för grönstruktur i Örebro har det tagits fram en vision och tre övergripande mål bestående av socialt mål, kulturellt mål och ekologiskt mål.

Visionen

”Örebros stadslandskap har gröna värdekärnor som binds samman av gröna stråk. Det innebär att alla invånare har tillgång till ett varierat utbud av grönområden för avkoppling, motion, lek och naturupplevelser. Staden präglas av vackra parker och lättillgängliga grönområden med en rik och varierad natur med höga ekologiska, sociala och kulturella värden som bevaras och förstärks och därmed är ett stöd i arbetet att uppnå en hållbar utveckling.” (Örebro kommun 2006)

Kommunens övergripande mål för grönstrukturen

Socialt mål

”Alla boende och verksamma i staden har god tillgänglighet till en park eller annat grönområde av social kvalitet inom 200 m från bostaden samt även lätt att ta sig till ett större rekreationsområde. Alla förskolor och skolor har tillgång till en grön när- och lärmiljö samt ett större grönområde för exkursioner och gemenskap” (Örebro kommun 2006)

Kulturellt mål

”Kulturhistoriska miljöer i parker, trädgårdar och gröna stråk ska bibehållas och lyftas fram som betydelsefulla inslag och målpunkter. De ska även i framtiden representera kontinuiteten i Örebro med dess långa utvecklingshistoria och på så sätt bidra till att stärka den lokala identiteten.” (Örebro kommun 2006)

Ekologiskt mål

”I stadslandskapet ska de ekologiska värdena bibehållas och förstärkas genom ett nätverk av parker och andra grönområden inklusive ytvatten, friytor samt sammanbindande gröna stråk i det urbana landskapet. Genom nätverket värnas den biologiska mångfalden.” (Örebro kommun 2006)

Visionen för Örebros grönstruktur pekar på variation, en variation i karaktären på grönområden. Genom att komplettera naturreservatets värden, som främst handlar om motion och naturupplevelser, med en park som har större möjligheter till att skapa ytor för lek och sociala mötesplatser skapas en stor variation av grönområden där besökare har en större chans att hitta sin typ av landskapsupplevelse. När det gäller de tre målen kommer alla boende i det nya bostadsområdet inte kunna ha tillgång till parken inom 200 meter, men boverkets rekommendation om 300 meter täcker in den mesta av bebyggelsen i det nya området. Dock kommer förskolor och skolor ha god tillgång till både parken och naturreservatet för både utflykter och som del i undervisningen. I det kulturella målet kommer de kulturvärden som finns i området bevaras i parkmiljön. Parken kommer bidra till det ekologiska målet genom att förlänga det gröna stråk som går till Markaskogens naturreservat. Målet med parkens utformning är också att stärka den biologiska mångfalden i området genom att få parken att samspela med naturreservatet.

GRÖNSTRUKTURENS FUNKTIONER

Parker och andra grönområden är oerhört viktiga för stadens invånare. De gröna områdena bidrar till positiva hälsoeffekter både fysiskt och mentalt och bidrar till att minska stress (Örebro kommun 2006. s.18). Att en park bara skulle ha ett syfte är en felaktighet, som Örebro kommun skriver i sitt program för grönstruktur så kan parker och grönområden ha flera funktioner och på så vis öka stadens mångfald.

”En park eller annat grönområde i staden kan följaktligen fylla flera funktioner samtidigt, till exempel som rekreationsområde, som utflyktsmål och därmed en pedagogisk roll för förskole- och skolbarn, förbättra lokalklimatet, ta hand om dagvatten samt öka den biologiska mångfalden.”

”Utan möten och relationer mellan människor i staden skulle dess fysiska strukturer vara ointressanta för de flesta.”

”Örebros läge i gränzonen mellan norrlandsterrängen och den mellansvenska odlingsbygden medför ett spännande möte mellan växt- och djurarter från de båda landskapstyperna. Detta, tillsammans med gynnsamma växtbetingelser, skapar förutsättningar för en stor biologisk variation i regionen. Det medför också att dessa landskapstyper ska värnas om och utvecklas för att därmed öka förutsättningarna att bibehålla och utveckla den ursprungliga florán och faunan med starka och livskraftiga populationer. Ett stort och varierat biologiskt utbud har också ett betydande rekreativt värde och en viktig pedagogisk betydelse.”

”Även mer vildvuxna grönytor ska finnas inom staden t ex för barns lekar”

Som påpekades ovan kommer tillgången både till parken och Markaskogens naturreservat göra att variationen av grönområde blir stort vilket skapar en bättre möjlighet till att rymma flera olika funktioner.

NATURPLAN

”Utveckling av tätortsnära natur.

Kommunens tätorter ska präglas av en välutvecklad grönstruktur där lättillgängliga grön- och naturområden värnas och utvecklas för att tillgodose behovet av motion och rekreation, lek, naturupplevelser, mötesplatser och fritidsaktiviteter. Ett väl utbyggt nätverk av gröna gång- och cykelstråk gör det lätt att ta sig ut i parker och naturen och stimulerar till fysisk aktivitet.”

”Främja biologisk mångfald.

I allt planarbete skall stor hänsyn tas till grönområden med höga natur- kultur- och rekreationsvärden. Särskilt värdefulla naturmiljöer ska ha ett långsiktigt skydd och skötas så att naturvärdena utvecklas. Den biologiska mångfalden ska även stärkas genom att miljöer med höga värden restaureras och återskapas i skogs- och odlingslandskap och i sjöar och vattendrag. Inom ramen för lagstadgad lov- och tillståndsgivning är kommunens grundinställning att miljöer med hög biologisk mångfald som ur ett nationellt perspektiv har ogynnsam status och därmed bedöms som hotade, bör bevaras.”

I detaljplanen för Södra Ormesta har parken placerats som en skyddszon mellan bebyggelsen och de höga naturvärden som finns i Markaskogens naturreservat. Att parken kommer ha en liknande karaktär som den omringliggande naturen går i linje med de strategier som är framtagna i naturplanen för Örebro kommun.

ANDRA DOKUMENT

BEBYGGA KANTER AV PARKER.

Gällande att bebygga kantområden i existerande parker har kommunen en väldigt restriktiv syn på detta. Orsaken är att Örebro kommun värderar nyttan och närheten till parker för medborgarna väldigt högt. Dessa bör bevaras i sin helhet och även bebyggelse tätt intill parker bör ses restriktivt på då detta kan påverka parkens roll som offentlig plats (Örebro kommun 2014. s.65).

BEBYGGA GRÖNYTOR

Även när det gäller att bebygga grönytor i staden är Örebro kommun restriktiva. Värdet av att invånarna har närhet och tillgång till grönområden är stort. Dock är man mer öppen för att bebygga grönytor än kanter av parker. Speciellt gäller detta grönytor i stadens utkanter där marken inte anses vara av speciellt värde eller är utpekad i grönstrukturplanen (Örebro kommun 2014. s.65).

GRÖNSTRUKTUREN I DEN VÄXANDE STADEN

Som kommer nämnas mer senare (se s. 24) så har Örebros nya karaktär skiftat mot en stark grönstruktur i staden och i dess omgivning. Just grönstrukturen är enligt kommunen av största vikt att behålla i expanderade områden samt att det även tillskapas nya rekreations- och grönområden, parker och gröna stråk. Förutom att det är en viktig del i Örebros karaktär är det även en viktig del i invånarnas välmående genom förbättrad fysisk och mental hälsa (Örebro kommun 2014. s. 70).

I områden som ligger längre ut från innerstaden saknas den direkta kopplingen till stadskärnan, istället sker kopplingen främst till den stadsnära landsbygden och till angränsande befintliga stadsdelar (Örebro kommun 2014). Den nya detaljplanen för södra Ormesta är ett exempel på just en ny stadsdel som befinner sig i gränsen till den stadsnära landsbygden. I dessa områden anser kommunen att tätheten fortsatt bör vara hög eftersom avståndet till centrum är relativt nära. Om det saknas grönområden i närheten ska detta kompletteras i det nya området med grönområden som rymmer höga kvaliteter. I nya områden bör förskolan placeras intill park- och naturområden för att skapa ett lugn även medan resten av stadsdelen byggs. Att koppla gång och cykelbanor till angränsande stadsdelar är en viktig funktion för en sammanhållen stad. Också då parken kommer täcka in ett stort upptagningsområde som rekreationsplats (Örebro kommun 2014).

SLUTSATS LITTERATURSTUDIE

I litteraturstudien framkommer att Örebro kommun lägger stor vikt vid att bevara och skapa goda förutsättningar för biologisk mångfald och grönytor. Eftersom den planlagda marken idag består av jordbruksmark som anses viktigt att bevara som samhällsresurs enligt kommunen är det extra viktigt att det nya bostadsområdet skapar förutsättningar för att uppnå en större biologisk mångfald än vad som finns idag. Även om kommunen har pekat ut området som betydande för att uppnå samhällsintresse för bostäder bör även miljövinsten genom en stärkt biologisk mångfald höjas. Kommunen strävar efter att skydda den värdefulla natur som finns inom kommunen och att utveckla denna på ett hållbart sätt över lång tid framöver. I framtagandet av det nya bostadsområdet har parken en viktig roll i att kunna öka miljövärdena, detta samtidigt som det är av stor vikt att området uppnår en hög lättillgänglighet och att parken klarar att uppfylla flera olika funktioner för att öka stadens mångfald och för att passa alla möjliga grupper av besökare.

ATT TA MED TILL KONCEPTET

- Lättillgängliga grön- ,natur- och rekreationsområden.
- Grönområden ska fylla flera olika funktioner.
- Främja biologisk mångfald.
- Skydda och utveckla höga naturvärden.
- Nya exploateringsområden ska ha en större miljövinst än nuvarande markanvändning genom att skapa bättre förutsättningar för en högre biologisk mångfald.

STUDIEBESÖK

STUDIEBESÖK

För att se och jämföra med liknande projekt i Örebro kommun har bostadsområdet Rynningeåsen i Örebro valts. Området är uppdelat i från början tre detaljplaner (1880-P279, 1880-P322 och 1880-P602), där de två planerna i södra delen (1880-P279 och 1880-P322) antogs 2005 och den norra planen (1880-P602) antogs 2008. Till de två planerna i södra delen har det år 2008 tillkommit ändringar som syftar till att förtydliga planbestämmelserna gällande exploateringsgraden 0.6, gestaltungsprinciperna (f1) och dagvattenbestämmelsen. Tillsammans skapar de stadsdelen Rynningeåsen med ca 800-900 bostäder vilket i storleksordning går att jämföra med detaljplanen för Södra Ormesta där den nya parken ska anläggas.

Karaktären i området är en småskalig stadsstruktur med en blandning av radhus, parhus, punkthus. Höjdskalan är satt till huvudsakligen två - tre våningar. Men längs Pionjärgatan tillåts bebyggelse upp till fyra våningar. I områdets östra kant som angränsar naturreservatet tillåts en bebyggelse på upp till fem våningar. Den högre bebyggelsen mot naturreservatet syftar till att ge de övre våningarna utsikt över sjön Hjälmarén, dock är det ytterst tveksamt hur mycket utsikt som ges då vegetationen mellan bebyggelsen och sjön är hög och tät. Förslaget bygger på att bebyggelsen ska utgöra kilar in i de gröna området istället för tvärt om som ofta sker och det är även en del av attraktiviteten i området. Det gör att bebyggelsefronten sträcker sig ända fram till naturreservatet och skapar en nära kontakt med detta som ger stora möjligheter till en nära naturupplevelse i direkt anslutning till bostaden (Detaljplan 1880-P322). De värdefulla naturtyperna i området sparas och görs tillgängliga för både boende i området men även för boende i hela Örebro. Ett exempel på detta är den björkdunge som sparats och som finns i nedan bildinventering (s.21) av området.

I samband med planläggningen av den norra detaljplanen utökades naturreservatet till att sträcka sig ända fram till den nya bebyggelsen. I den nya utformningen av Rynningevikens naturreservat införlivas också det skogsområde som finns mellan bebyggelsen och de öppna betes- och våtmarkerna mot Hjälmarén. Detta skogsområde behövs dels för de naturvärden som finns där men även för att fungera som skyddszon mellan bebyggelsen och Rynningeviken. Att det behövdes en skyddszon beror på de höga naturvärden som finns i Rynningevikens naturreservat som även är klassat som natura 2000-område och riksintresse.

Grönstrukturen i området bygger på bevarande av den existerande miljön och närheten till Rynningevikens naturreservat. Rynningeviken är en del i Oset/Rynningeviken som är ett stort rekreationsområde med höga naturvärden. Närheten och kopplingen till Rynningevikens naturreservat har gjort att det inte planerats in någon park i området. Inte heller i närliggande områden finns någon större park att tillgå för de boende. Att skapa ett rikt strövområde och utöka naturreservatet till skogsområdet och göra det tillgängligt för befolkningen anses vara ett fullvärdigt komplement till en stadsdelspark. Med hjälp av den skapade skyddszonen störs inte heller de naturvärden finns öster om den nya bebyggelsen. Att man låtit skogsområdet vara kvar som skyddszon gör att man får ett trevligt skogsområde nära att besöka för de boende samtidigt som besökare i Rynningeviken inte upplever närheten till staden, utan känslan och upplevelsen av naturen får all fokus. Landskapsupplevelsen i Rynningevikens naturreservat bevaras samtidigt som Rynningeåsens invånare har en otrolig närhet till grönområde och rekreation. Skogsområdet som utgör skyddszonen har inte utformats på något särskilt sätt. Området har bevarats så som det såg ut tidigare. Det som har tillkommit är några gångstigar för att underlätta för besökande att röra sig i området.

Illustration 3. Illustration som visar vilken detaljplan som är kopplad till respektive del i området.

Precis som i den nya detaljplanen för Södra Ormesta föreslås och anses det passande med en högre bebyggelse mot skogsområdet. Ta tillvara på existerande naturvärden som ex åkerholmar. Ta tillvara på utsikten och landskapsbilden, inte något negativt om att bebyggelsen kan störa landskapsbilden från naturområdet.

7

Rynningevikens naturreservat har höga naturvärden och är ett väldigt populärt besöksmål för både boende i Rynningeviken men även boende från hela Örebro. Bristen på en park i bostadsområdet kompenseras med närheten till naturen.

Illustration 4. Översigtsbild över Rynningeåsen och Rynningevikens naturreservat. Bilden visar detaljplaner för Rynningeåsens bostadsområde, grönområden och Rynningevikens naturreservat. Markerat med punkter och pilar är de platser som tillhörande bild är kopplad till.

- Detaljplan
- Naturreservat
- Grönyta

1

Björkdungen som har sparats tack vare sitt höga naturvärde ger området en välbehövlig grönyta som de boende har tillgång till.

5

Från bebyggelsen ner till de mer öppna partierna med betesmark och våtmarks-landskap skiljer endast en kort promenadsträcka på ca 100 m.

6

Promenadstigarna i skogen utgör en viktig del i att få folk att vistas i naturen och i närströvsområdet.

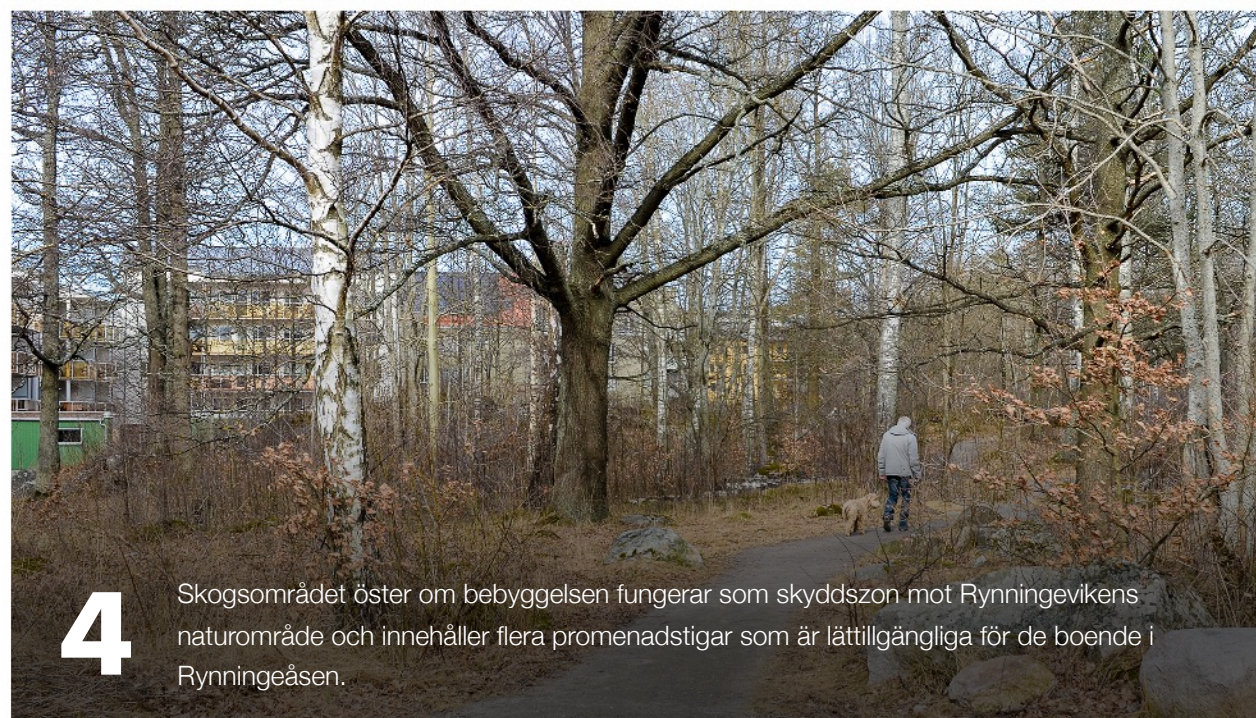
3

Naturreseptatet sträcker sig ända fram till bebyggelsen vilket ses tydligt här.

2

Bebyggelsen som kilar in sig i den gröna omgivningen. Överallt är närheten till naturen påtaglig.

4

Skogsområdet öster om bebyggelsen fungerar som skyddszon mot Rynningevikens naturområde och innehåller flera promenadstigar som är lättillgängliga för de boende i Rynningeåsen.

8

Utsikt västerut över det skogsparti som fungerar som skyddszon mellan naturreseptatets öppna landskap och bebyggelsen. Bebyggelsen kan skimtas mellan trädtopparna men är inget som stör landskapsupplevelsen för besökare i Rynningevikens naturreseptat.

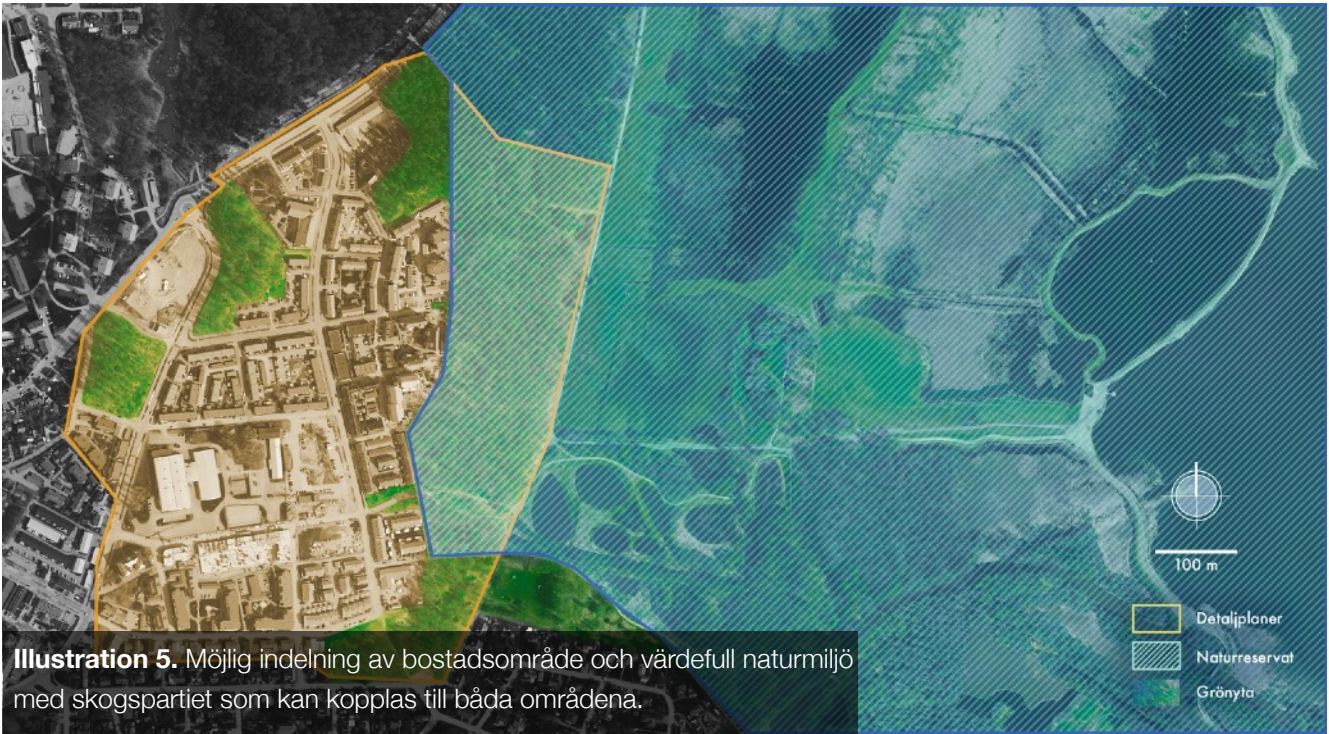
SAMMANFATTNING RYNNINGEÅSEN

Sammanfattningsvis har kommunen inte planerat in någon park i bostadsområdet utan istället fokuserat på att nyttja närheten till Rynningevikens naturområde. Detta görs på ett naturligt sätt där skogsområdet mellan bebyggelsen och de öppna ytor öster ut fungerar som en skyddszon och buffert både för de höga naturvärdena men även för livet i bostadsområdet. Som boende i Rynningeåsen kan skogsområdet användas som en lokal skogspark där Rynningevikens strövområde med besökare från hela Örebro uppehåller sig inte behöver bli påtagligt alls. Samtidigt finns närheten till en större grön helhet bara 100 meter ifrån på andra sidan skogen. En väldigt fin lösning där den gamla naturen bevarats och med små medel anpassats till stadens förutsättningar. Naturreservatet utökades till att även innefatta skogsområdet, på så sätt kunde de höga naturvärdena skyddas samtidigt som staden kunde fylla sitt behov av fler bostäder.

SLUTSATS STUDIEBESÖK

Vad studiebesöket har visat och som är relevant för förslaget för den nya parken i Södra Ormesta är främst två saker. Dels att man bevarat befintliga naturtyper i bostadsområdet som skapar en naturlig koppling till den värdefulla naturen som finns inom naturreservatet. Dels att det skogsområde som ligger mellan bebyggelsen och naturreservatet kan betraktas både som en del av bebyggelsen och som en del av naturreservatet och på så vis skapa en gränslös övergång mellan bebyggelsen och naturen.

I kartan nedan ses en möjlig indelning av bostadsområdet utifrån gällande detaljplaner samt den värdefulla naturmiljön i form av naturreservatet. I mitten ligger det skogsparti som kan ses ingå i båda avgränsningarna. Det kan alltså ses som en grönyta i bostadsområdet eller som en del av naturreservatet. Från bebyggelsen nås denna skog med trevliga promenadstigar som i en smidig övergång mynnar ut i naturreservatet Oset/ Rynningeviken. Denna näst intill gränslösa övergång där skogsområdet både känns tillhöra bostadsområdet och naturreservatet, beroende på vilket håll man kommer ifrån, är en spännande funktion som visar att grönytor kan inneha flera olika funktioner och ge olika bilder av ett område.

Kartan ovan visar att man i detta fallet valt att behålla inslag av befintlig natur i stadsstrukturen vilket gör övergången från naturreservatet till bostadsområdet mer naturlig eftersom samma typ av biotoper och naturtyper finns både i naturreservatet och i bostadsområdet. Detta har man gjort istället för att anlägga en park i området och det resulterar i att bostadsområdet innehåller en mycket lika naturtyper som i naturreservatets västra delar vilket skapar en naturlig koppling. Just bevarandet av befintliga naturtyper och biotoper är en funktion som kommer lyftas vidare till förslaget.

VAD SOM TAS MED TILL KONCEPTET

- Att en yta kan betraktas både som en del av bostadsområdet och som en del av naturreservatet. Samma yta kan alltså ses tillhöra och tjäna två områden och på så vis skapa en naturlig och gränslös övergång.
- Bevara befintliga naturtyper för en naturlig koppling mellan exploatering och befintliga naturvärden.

A close-up photograph of a woodpecker, likely a Great Spotted Woodpecker, clinging to the bark of a tree trunk. The tree bark is dark brown and textured, with patches of light green moss or lichen. The woodpecker has a black and white patterned body and a small red patch on its head. The background is blurred, showing more of the tree and some foliage.

INVENTERING & FÖRUTSÄTTNINGAR

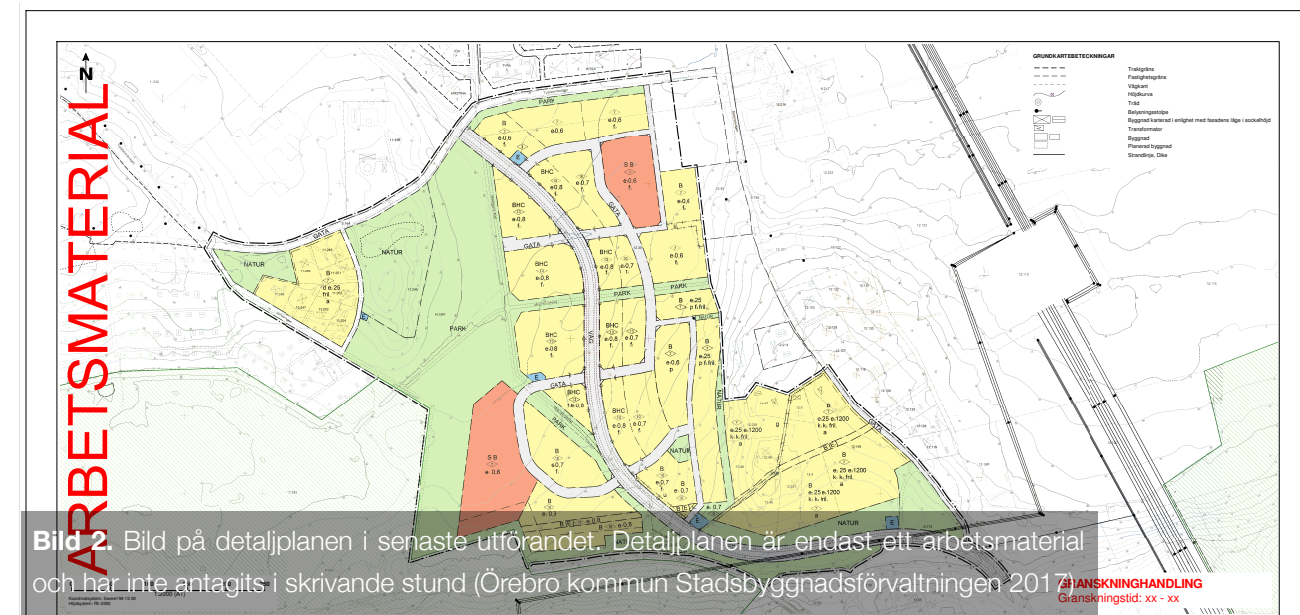
PLATSEN

VAL AV PLATS

Att valet av plats hamnade i området Södra Ormesta, som ligger i sydöstra delen av Örebro, beror på att det i området finns en pågående detaljplan för en ny stadsdel. Detaljplanen som angränsar i direkt linje till Markaskogens naturreservat medger en stor park som med stor sannolikhet kommer ligga dikt an mot naturreservatet. Parkens och bebyggelsens närhet till den värdefulla natur som finns i naturreservatet skapade ett intresse för hur gränsen mellan stad och natur skulle kunna utformas för att skapa en mjuk övergång som tog stor hänsyn till de befintliga naturvärdena.

Eftersom detaljplanen är i en pågående process kommer det material som framställs i detta arbete komma att fungera som arbetsmaterial till den fortsatta planprocessen.

DETALJPLANEN

Detaljplanen består främst av markanvändning för bostäder av en höjd på två till sex våningar. Det finns också två ytor som tillåter skolor, de röda ytorna. Gällande parkdelen är den placerad i den västra delen, utöver markanvändningen Park finns även markanvändning Natur med i planen. Skillnaden mellan naturmarken och parkmarken är att parkmarken oftast har en högre skötselgrad och en mer bestämd utformning. Längs den stora gatan som går genom området tillåts centrumverksamheter i bottenplanen av bebyggelsen. I den norra delen är tanken att det ska finnas någon typ av central plats som tydliggör entrén till bostadsområdet. Parken sträcker sig in bland bostäderna som en grön kil för att skapa kontakt och underlätta rörelse mellan bebyggelsen och parken. I parken är det också tänkt att finnas en dagvattendamm som hanterar det dagvatten som bildas i området och som förhindrar översvämningar på fel ställen. Parken blir också en del av ett grönt stråk som kommer norr ifrån och sträcker sig ner till Markaskogens naturreservat. Detaljplanen har endast varit ute på samråd så planen som utgått ifrån är ett arbetsmaterial och kan komma att ändras fram till att den antas.

ÖREBRO

Staden Örebro så som den ser ut idag har sitt ursprung i den stora branden 1854 då i princip hela de centrala delarna brann upp och ca en tredjedel av befolkningen blev hemlösa. Branden blev en vändpunkt för Örebro som i samband med industrialismen var på väg in i en högkonjunktur. En ny stadsplan ritades av dåvarande stadsarkitekt Fridolf Wijnblad. Den tidigare organiska stadscentrumet med krokiga gator ersattes av tidens planeringsideal med raka gator lagda i ett rutnät (Örebro stadsarkiv 2016).

Örebro ligger delvis på en rullstensås som går genom staden i nord-sydlig riktning. Marken omkring staden var på fler ställen sank och i slutet av 1800- talet beslutade man att sänka Hjälmarens med ca 1,5 meter. Detta möjliggjorde uppförandet av nya bostadsområden på den gamla sankmarken öster och väster om rullstensåsen (Örebro stadsarkiv 2016).

Örebro hade lyckats skapa många industrier och blev framför allt kända för sin skotillverkning. År 1914 vid första världskrigets utbrott hade Örebro inte mindre än 19 skofabriker där mer än 50 procent av industriarbetarna jobbade (Strömberg 2015. s.14). Industrierna gick bra men befolkningen ökade måttlig under efterkrigstiden för att efter andra världskrigets slut öka med ca 11 000 invånare mellan 1945-1955. En sådan kraftig folkökning som skedde i Örebro under dessa åren hade inte förekommit sedan början av industrialiseringen som drog människor till staden (Strömberg 2015. s.107).

Under 1930-talet föddes bostadspolitiken vilken skulle ta tag i de sociala och hygieniska problem som fanns i städerna. I och med bildandet av det kommunala helägda bostadsföretaget *Stiftelsen Hyresbostäder* 1946 kunde Örebro vända sin position inom stadsbyggande som bostadspolitiskt släpankare till den bostadspolitiska mönsterstaden. Vändningen skedde genom Stiftelsen Hyresbostäders främsta bostadsprojekt som Rosta, Baronbackarna, Vivalla och Brickebaken. Första projektet var Rosta som också är det mest våghalsiga genom de långa kedjor av stjärnhus som omslöt stora grönytor. Bostadsområdena byggde på grannskapsidéen där alla samhällsklasser skulle samsas i lägenheter av varierande storlek. I området fanns all den service som behövdes som skolor, daghem, butiker etc (Strömberg 2015. s.119-123).

Idag växer återigen Örebro, med en befolkningstillväxt på ca 2 000 personer per år är det den stad utanför storstadsregionerna som växer snabbast. Tillsammans med en bostadsbrist måste nya områden planläggas. Örebro har ett bostadsförsörjningsmål där man årligen ska planera för 900 bostäder (Örebro kommun 2016). Men istället för grannskapsidéen sker idag en stor förtätning av staden, det planeras även stora bostadsområden i stadens randzoner där de får samsas med värdefulla naturområden.

Inom Örebro län finns det en stor variation av olika naturtyper indelade i områden som Bergslagen, Närkeslätten, Kilsbergen, Västra skogsbygden och Tiveden och Tylöskog (Länsstyrelsen Örebro). Till detta hör också att Örebro har mycket skyddad natur väldigt nära staden (Örebro kommun 2012).

Karaktären på Örebro har idag förskjutits från de stora industrierna till en naturnära stad. Detta är en grundförutsättning som staden har tagit tillvara på och skapat med vattnet som rinner genom staden och närheten till sköna naturområden i stadens randzon (Örebro kommun, 2012). Denna grönska och vatten som är invävt i stadens struktur är något som kommunen ser som en självklarhet och som ständigt bör utvecklas för att skapa än tydligare drag (Örebro kommun 2014. s.8). De flesta invånarna i Örebro har idag nära till ett

grönområde eller en park detta trots att förtätningen i staden har gjort att man gått ifrån de tidigare gröna kilar som sträckte sig in i staden mot mer diffusa gröna stråk som går genom staden och slutar i gröna värdekärnor i stadens periferi (Örebro kommun 2006. s. 5).

ORMESTA

Den lilla radbyn Ormesta är klassad som värdefull kulturmiljö i Örebro kommuns gällande översiktsplan, Vårt framtida Örebro, från 2010 och som aktualitetsförklarades av kommunfullmäktige 2014.

MARKASKOGENS NATURRESERVAT

Markaskogen är ett 167,7 ha stort naturreservat beläget söder om Örebro universitet och öster om bostadsområdet Brickebacken i sydöstra Örebro ca 2 km från centrum. Området ligger inom naturgeografisk region 26 Skogslandet omedelbart söder om norrlandsgränsen och kulturgeografisk region 12 Mälardalens odlingsbygder. Naturreservatet bildades 2010 och marken ägs till fullo av Örebro kommun där miljönämnden är ansvarig tillsynsmyndighet (Örebro kommun 2010a).

Syftet med Markaskogens Naturreservat är *"att långsiktigt säkerställa och utveckla ett stort tätortsnära rekreationsområde med höga natur- kultur och friluftsvärden. Området ska präglas av variationsrika barr- och lövskogar av naturskogskaraktär samt näringsrika och näringsfattiga våtmarker. I den norra delen ska det finnas ett omväxlande våtmarkslandskap med småvatten, lövpartier och betesmarker. Skötseln ska inriktas på att öka de biologiska värdena genom slåtter, bete och lämpliga vattennivåer i våtmarkerna. Målet är att snabba på utvecklingen av flerskiktade skogsbestånd med stort inslag av grova träd och död ved. Den rika förekomsten av kulturlämningar ska synliggöras. Säkra och upplevelserika stigstråk och rastplatser ska underhållas och utvecklas för besökare."* (Örebro kommun 2010a).

Beslutet att skydda Markaskogen som ett naturreservat har direkt koppling till Örebro kommuns miljömål för levande skogar och för att genomföra de mål som tagits fram i programmet Örebro grönstruktur (2006).

Markaskogen och Markakärret, tidigare Markasjön, har länge varit intressanta utifrån deras höga naturvärden och finns nämnda i gamla floror den äldsta *Nerikes flora eller kort beskrifning af Nerikes vilda växters kännetecken* av Hamnström från 1825 (Örebro kommun 2010a). Tack vare den intressanta flora och faunan i området har det gjorts flera undersökningar och inventeringar inom Markaskogen och Markakärret, de första riktiga studierna gjordes av Anton Jansson under 1900-talets första hälft. Annars är det under 1990-talet som de största inventeringarna har gjorts. 1995 gjorde Lars Löfgren en inventering av området, som en del i en större inventering, där han i rapporten *Örebros kommunägda skogar, naturinventering – skötselråd* nämner två rödlistade arter och flera signalarter inom området (Örebro kommun 2010a). Andra inventeringar som kan nämnas är Robert Anderssons botanisk inventering från 1999 och Håkan Johannessons regelbundna inventeringar av Marka- och Dommarkärrens fågelliv (Örebro kommun 2010a).

Markaskogens naturreservat har en varierad natur som delvis är unik för området runt Örebro och delas in i två delar genom en förkastningsbrant som går genom området och vätter mot norr. Norr om branten karaktäriseras landskapet av resterna av det som tidigare var Markasjön genom ett våtmarkslandskap som delvis präglas av

bete och urskogslika alsumpskogar som innehåller rikligt med död ved (Örebro kommun 2010a). Söder om och ovanför förkastningsbranten är karaktären en helt annan och består av ett gammalt skogsområde som domineras av barrträd men som även har inslag av lövträd som björk, asp, ek samt andra lövträd. I det mittersta delen av skogsområdet finns näringsfattiga myrmarker (Örebro kommun 2010a).

Markaskogen innehåller också en stor del kulturlämningar och naturmiljön besöks flitigt av studenter från universitetet, föreningar, skolor och både boende i närheten samt från hela Örebro (Örebro kommun 2006. s. 61). Området är även en del av de utpekade gröna värdekärnor Örebro kommun har pekat ut i sin översiktsplan.

INVENTERING AV SOCIALA VÄRDEN

Markaskogen är förutom ett skyddat naturreservat med höga naturvärden också ett populärt rekreationsområde. I markaskogen går tre stycken promenad- och löpspår på en, tre och fem kilometer i starkt varierad topografi. Den mesta delen av sträckorna går i barrskogsdominerade landskap med små inslag av lövträd. Vid besök och vistelse i spåren ges känslan av att gå i en pelargång då huvuddelen av skogen består av tallar. Längs spåren finns flera rastplatser för vila. Dessa ligger precis intill spåren vilket skapar lättillgängliga stopp. Dock saknas möjligheten till att kunna vika av från spåren för ett mer avskilt stopp. Förutom de tre promenad- och löpspåren finns även banor för mountainbike cykling och på vintern går ett skidspår i skogen. Fokuset för området ligger på friluftss- och motionsaktiviteter.

Många besökare kommer från Universitetet och de närbelägna bostadsområdena men området är även ett populärt besöksmål för hela Örebro. Tybblelundsskolan som är under byggnation kommer sannolikt att utnyttja Markaskogen som både utflyktsmål och i samband med undervisningen. Utbudet av löpspår i Markaskogen ger en direkt koppling till Tybblelundshallen som motionsanläggning. Startpunkten för spåren är belägen vid Ljungstugan i den västra delen av skogen, dock så finns det många viktiga punkter i den norra delen som gör att det saknas en tydlig entré till Markaskogen i den norra delen. Genom att titta på parkeringsplatser, gång- och cykelvägar går det att urskilja vissa viktiga stråk för de som avser besöka rekreationsområdet. Tittar man på dessa tillsammans med den nya bebyggelsen som planeras i Södra Ormesta går det att se att den nya parken har stor potential till att fungera som en nordlig entré till rekreationsområdet, samtidigt som den även ska fungera som stadsdelspark.

Planområde	Stråk	Rest av hoppbacke
Markanvändning skola	Parkering	Informationstavla
Markanvändning bostad	Elljusspår	
Rastplats	Promenad- och löpspår	

INVENTERING AV KULTURVÄRDEN

I området finns det flera olika kulturhistoriska värden. Bebyggelsen i Örebro har kulturmiljöinventerats och utifrån inventeringen har den gamla radbyn Ormesta tilldelats den högsta kulturhistoriska värderingen, värde A. Gällande utformningen av parken är det främst förhållandet till de villor som ligger i planområdets nordvästra del som behöver granskas mer noggrant. Samt att bevara det kulturstråk som går genom parkområdet. Resterande kulturmiljövärden som påverkar planen hanteras i detaljplaneprocessen. Fornminnet som ligger i planområdets nordvästra del i det lilla skogsområdet ligger inom markanvändningen Natur och kommer inte direkt att påverkas av parkens utformning, dock är det en viktig plats att uppmärksamma i sammanhanget.

Mängden kulturmiljövärden i området visar på ett värdefullt kulturlandskap där flera fornminnen har iakttagits. Att ta hänsyn och respektera den nära kulturmiljön är självklart. I själva parken är den endast kulturmiljöstråket som direkt berörs, detta kommer att bevaras i utformningen av den nya parkmiljön. Kulturmiljöstråket som utgör gränsen mellan naturreservatet och den nya detaljplanen är således en viktig del i övergången.

Kulturhistoriskt värde A betyder att byggnaderna har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Kulturhistoriskt värde B betyder att byggnaderna har ett högt kulturhistoriskt värde. Båda klassas som *särskilt kulturhistoriskt värde* enligt PBL och bebyggelsen är väl bevarad och utmärker typen för byggnadsstilen väl. Kulturhistoriskt värde C utgår mer från stadsbildsvärden och där har området i sin helhet en värdefull karaktär. Kulturhistoriskt värde O innebär att bebyggelsen inte längre har kvar sitt höga kulturhistoriska värde på grund av förändringar i struktur och byggnader (Örebro kommun 2017).

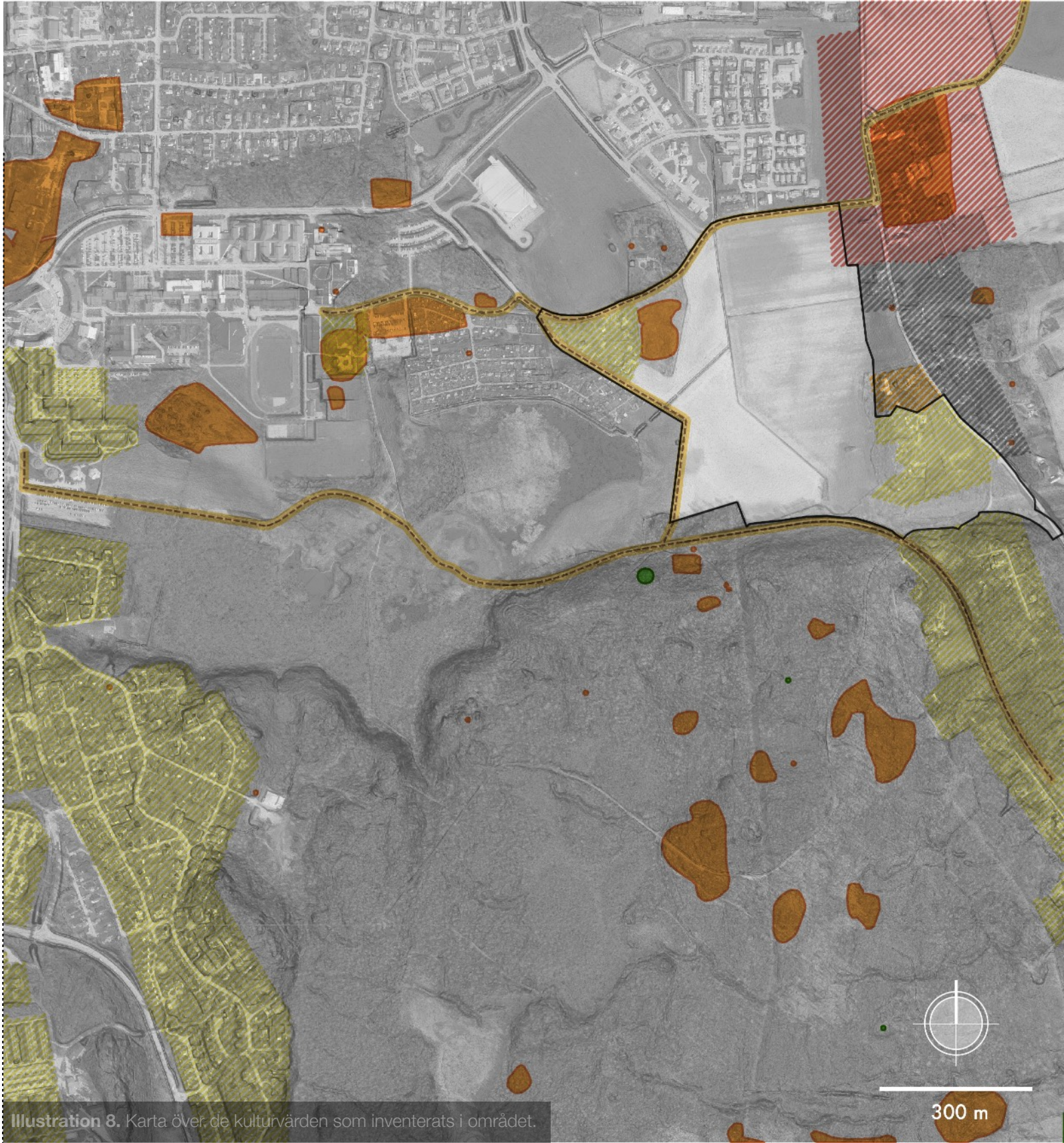

Illustration 8. Karta över de kulturvärden som inventerats i området.

	Planområde		Kulturhistoriskt värde A
	Skogshistoria		Kulturhistoriskt värde B
	Kulturstråk		Kulturhistoriskt värde C
	Fornminne		Kulturhistoriskt värde O

INVENTERING AV NATUR OCH LANDSKAPSVÄRDEN

Den nya detaljplanen för Södra Ormesta innehåller som tidigare visats (*Detaljplanen* s.24) två olika typer av markanvändning för gröna ytor, dels markanvändning Natur dels markanvändning Park. I kartan till vänster (Illustration 8) ses dessa områden i relation till den natur och landskapstyper som finns i den utpekade omgivningen med höga naturvärden.

Saknaden av en varierande naturupplevelse är påtaglig så länge rörelsemönstret sträcker sig inom de utmarkerade stigarna. En större natur- och landskapsupplevelse fås längs de stråk som leder till och från motionsområdet norrut mot stan. Här ges en upplevelse som inifrån motionsspårens mörka täta barrskogar gradvis går mot ett mer lövdominerat område längs förkastningsbranten till i sin tur ett mer öppet beteslandskap mot markakärret och områdetets norra våtmarksområde. Det öppna landskapet skapar tydliga utblickar och siktlinjerna är betydligt längre än inne i barrskogen, vilket gör att den kulturmiljöklassade bebyggelsen i Öster är närvarande och påminner om hur det gamla jordbrukslandskapet med betesmarker såg ut. Med den nya exploateringen kommer denna kontakt att försvinna och parken kommer bli en viktig del i att försöka bevara den landskapsbild och känsla som ges inifrån naturreservatets mer öppna delar.

Områdets landskap kan delas in i tre olika zoner som ligger i tre band. De skulle också kunna definieras som tre olika ekosystem (Pleijel 2013. s.113). I den södra delen finns barrskogslandskapet som ger en mörk och enförmig landskapsbild men som skapar pelargångar i promenad- och löpspårerna på grund av den rika förekomsten av tallträd. I den mittersta delen finns lövskogsbandet med inslag av enstaka barrträd. Lövskogsbandet följer förkastningsbranten och innehåller en stor biotopvariation med flera olika höjder på vegetationen. Bandet glesar upp sig mot den öppna marken vilket tillsammans skapar en variationsrik miljö som innehåller stor biologisk mångfald. I den norra zonen finns den öppna marken som innehåller både beteslandskap, rester av en gammal sjö och våtmarker. I det öppna landskapet finns också inslag av träddungar av främst björkträd och mer eller mindre ensamstående träd av främst Ek. Parken som ligger i samma band som den öppna zonen blir en naturlig fortsättning på denna och kommer inspireras stort av den miljö som finns här. Denna variationsrika miljön har stora biologiska värden och är också som tidigare visats (se *Landskapsbild och upplevelsevärde* s.12) ett populärt landskap att vistas i av besökare eller ha i närheten av bostad, jobb, skola etc.

Kartan nedan visar att det i området finns en hel del skyddad och värdefull natur. Närmast den nya parken ligger Markaskogens naturreservat som ligger dikt an mot parkens västra sida. I de östra delarna om den nya detaljplanen ligger Blänkabäckens naturreservat. Det är främst mot öster och Blänkabäckens naturreservat och sedan vidare norrut mot Hjälmarens spridningslänkar för olika arter är tänkt att ske, enligt tidigare planarkitekt Lina Fihlén på Örebro kommun (Lina Fihlén 2017). Dock finns det även utpekade spridningslänkar från Markakärret norrut upp mot universitetsområdets östra delar, och från Markaskogens västra delar väster ut. Stora delar av de närliggande Naturresrvaten är också utpekade som grön värdekärna i grönstrukturplanen vilket betyder att dessa är extra viktiga grönområden för staden och innehåller grönområden värda att bevara.

Illustration 10. Karta över de gröna värden som inventerats i området.

I det lövdominerande och mer öppna landskapet gavs känslan av ett rikare fågelliv då fågelsången var betydligt mer närvarande än inne i barrskogsdelen.

Inom planområdet finns det idag gällande biotopskydd för de diken som rinner genom åkern samt för en åkerholme. I området kring Marka- och domarkärret har det också enligt artportalen skett tre fynd av större vattensalamander år 2003. Fynden har gjorts av Länsstyrelsen i Örebro mellan 9-15 maj (ArtPortalen 2017). Den större vattensalamandern är inte rödlistad enligt *Rödlistade arter i Sverige 2015* som är utgiven av ArtDatabanken, SLU, 2015. Enligt ArtDatabanken är arten klassad som *Livskraftig (LC)*, dock pågår en minskning av populationen vilket främst beror på att artens habitat minskar i omfattning. Även om fynden är över tio år gamla bör dessa tas i hänsyn vid planeringen av en ny park.

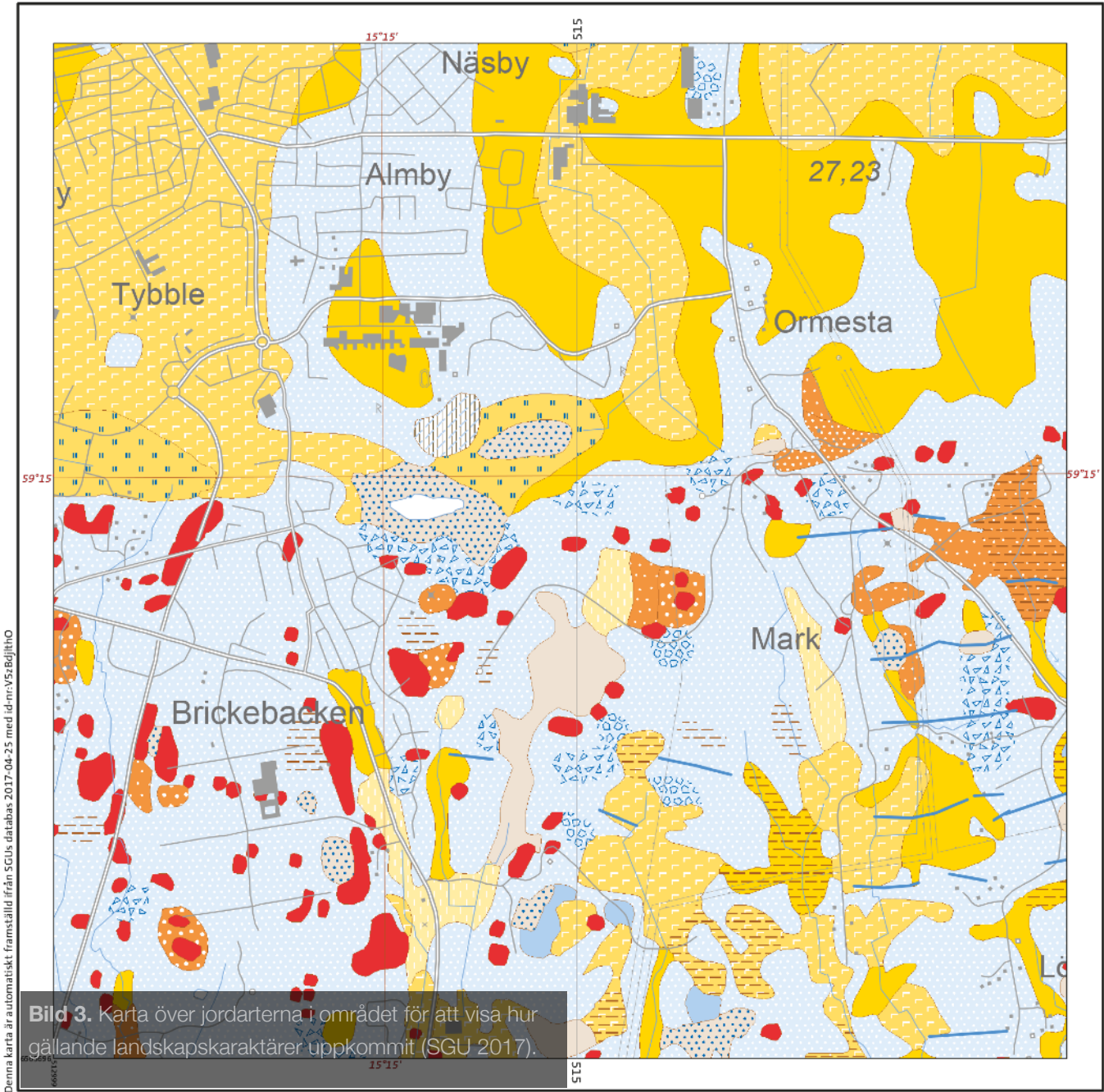
LANDSKAPSKARAKTÄRERNAS UPPHOV

Vid närmare undersökning av ett utklipp av jordartskartan från Sveriges geologiska undersökning (SGU) som täcker det berörda området (se bild 3) kan orsaken till naturkaraktärernas upphov till stor del förklaras. I områdets norra del går det ner ett område av lera från norr som lägger sig som ett band över planområdet, som idag består av åkermark, och västerut över den öppna marken i naturreservatet. De södra delarna av naturreservatet består främst av jordarter med en mer sandig karaktär med små inslag av lerjordar. Den norra delen med mestadels lerjordarter är förhållandevis mer näringsrik och har visat vara lönsam att använda som odlingsmark. Den södra delen med mestadels sandig morän är däremot förhållandevis näringsfattig och har inte varit lönsam till att använda som odlingsmark. Detta har påverkat hur landskapet har utformats och vilka naturtyper och naturvärden som uppkommit i de olika delarna av området.

Det öppna markbandet har hållits öppet för att kunna brukas samtidigt som den gamla sjön efterlämnat ett våtmarksområde som passar bra för ängs- och betesmarker. Till denna naturtyp kopplas också vissa specifika naturvärden som hittas just i dessa öppna miljöer med enstaka eller mindre dungar med främst lövträd. Betydande naturvärden som hittas här i bondelandskapets trädmiljöer är björkhagar, slättermark, betesmark och stora ekträd. De stora ekträden är hem åt många olika arter och en varierad höjd i vegetationen skapar många småbiotoper passande för en stor biologisk mångfald.

I lövskogsbandet som ligger mellan den lerjorden och den sandiga moränen bör ha bevarats då marken inte ansetts ha passat som jordbruksmark. I den västra lövskogsdelen finns ett område av blockrik yta vilket troligen är orsaken. I den västra delen är lövskogsbandet begränsat till förkastningsbranten vilken omöjliggjort en odlingsbar yta. Lövskogsbandet ligger nära vatten vilket gör att träden har lättare att slå rot. Det finns en stor variation på både ålder och storlek bland träden vilket skapar en mycket stor variation i vegetationen och som gynnar fågellivet.

Barrskogsbandet som ligger över en huvudsakligen jordart av sandig morän har förhållandevis en näringsfattigare karaktär än den öppna markens lerjord. I barrskogsbandet fins även ett område med sumpskog som innehåller höga naturvärden. Den öppna mossen som omsluter träden skapas tack vare att området inte utsatts för dikning vilket troligen har att göra med dess läge mitt i ett förhållandevis näringsfattigt område med mestadels barrskog. Denna typ av landskap har höga naturvärden av främst fuktälskande växter och innehåller ofta ett rikt fågelliv.

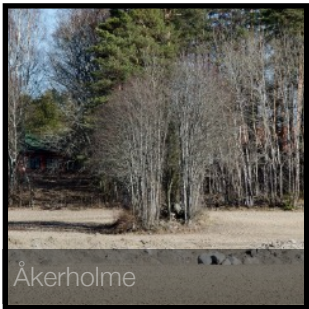

Detta visar att varje band har sin typ av naturkaraktär som innehåller en viss typ av naturvärden. Det ger också en bild och förklaring i hur parkens karaktär bör byggas upp med en karaktär som passar de rådande förutsättningarna. Sen finns det också värden som kan lokaliseras till området i stort och som finns i alla de tre banden.

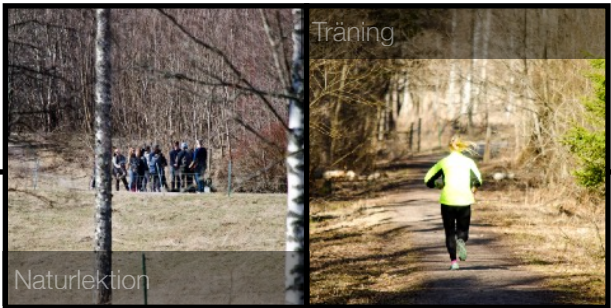
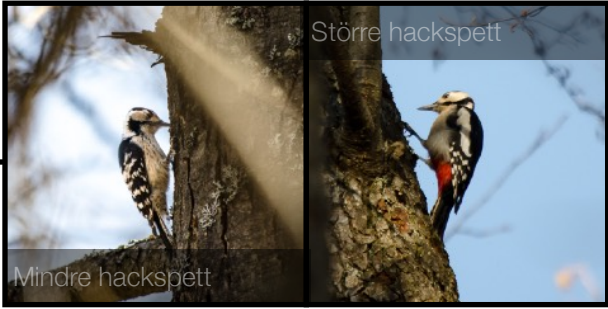
Nedan följer ett antal olika natur- och sociala värden som är specifikt för varje landskapstyp, vissa värden sträcker sig över flera landskapstyper. Detta visar att vissa värden är starkt kopplade till just den speciella typen eller i gränslandet mellan två olika.

Värdena är de som inventerats i området. Det vill säga att exempelvis död ved generellt inte är ett naturvärde som specifikt finns inom öppna markområden eller äldre jordbruksmark. Men som i detta fall återfinns extra tydlig i den öppna miljön. Exempelen nedan är en del av de värden som hittats och utöver dessa finns det fler som är knutna till landskapskaraktären. Exempelvis är stora ensamstående lövträd ett naturvärde som är typiskt knutet till det gamla odlingslandskapet.

ÖPPNA MARKEN

LÖVSKOGBANDET

BARRSKOGBANDET

NATURTYPER I DEN ÖPPNA MARKEN

Då den öppna marken och parkområdet till stora delar har samma förutsättningar för flora har en naturtypsinventering gjorts här för att se ytterligare vilka naturvärden som är kopplade till just denna landskapstyp. Dessa naturtyper är typiska naturtyper som kan hittas i ett gammalt odlingslandskap: björkdungar, ensamstående ädellövträd, diken, och öppen betesmark med högt växande gräs. Naturtyper som inte är lika vanliga är det öppna vattnet och de mindre våtmarksområdena. Då de inte är lika vanliga är de viktiga att bevara och att stärka i den nya parken.

Rinnande vatten med våtmarkskaraktär

Björkdunge

Löväng med fristående träd

Öppet vatten och våtmark

Ängs- och hagmark

SLUTSATS AV INVENTERING

När de olika värderamarna läggs samman i en och samma karta går det enkelt att utläsa att parken har en viktig roll i hur värdena i området samspelar med varandra. Parken har en stor möjlighet till att bli en ny centrumpunkt för sociala möten, informationskälla om djur, natur och kulturlämningar och att skapa en entré för besökare till Markaskogen strövområde.

Att det öppna landskapet från naturreservatet sker som en naturlig fortsättning in i parkområdet visar jordartskartan är möjligt ur naturkaraktärsynpunkt. Den nya bebyggelsen avgränsar parken i öster och söder om parken ligger motionsspåren och strövområdet som används av många örebroare. Detta gör att parken blir en naturlig kopplingspunkt som sammanfogar alla de omkringliggande värdena så att de kopplas samman och kan användas i ett naturligt sammanhang av besökarna.

SWOT

Styrkor: Centralt läge, bra grundförutsättningar.

Svagheter: Utspridd park som måste fungera för många olika funktioner.

Möjligheter: Skapa möten, stärka den biologiska mångfalden och områdets höga naturvärden.

Hot: Påverkan på den värdefulla naturmiljön, Hotfull miljö vid mörker.

VAD SOM TAS MED TILL KONCEPTET

- Ta vara på länken som grönt stråk från norr, genom parken och ner till naturreservatet. Detta skapar en grön korridor och spridningslänk som bidrar till en ökad biologisk mångfald.
- Parken och den öppna marken delar i stort förutsättningar för flora. Vilket gör att naturtyperna, som redovisas på s. 32, från den öppna marken kommer att tas med till konceptet och lyftas in i parken.
- Parkens placering skapar stor potential som social mötesplats för det nya bostadsområdet och för stora delar av östra Örebro. Vilket betyder att parken ska passa alla besökstyper.
- Kulturstråket som sträcker sig igenom parken är idag en viktig del för transport genom området och anses ur ett kulturellt perspektiv vara viktigt att bevara och därmed tas med till konceptet.

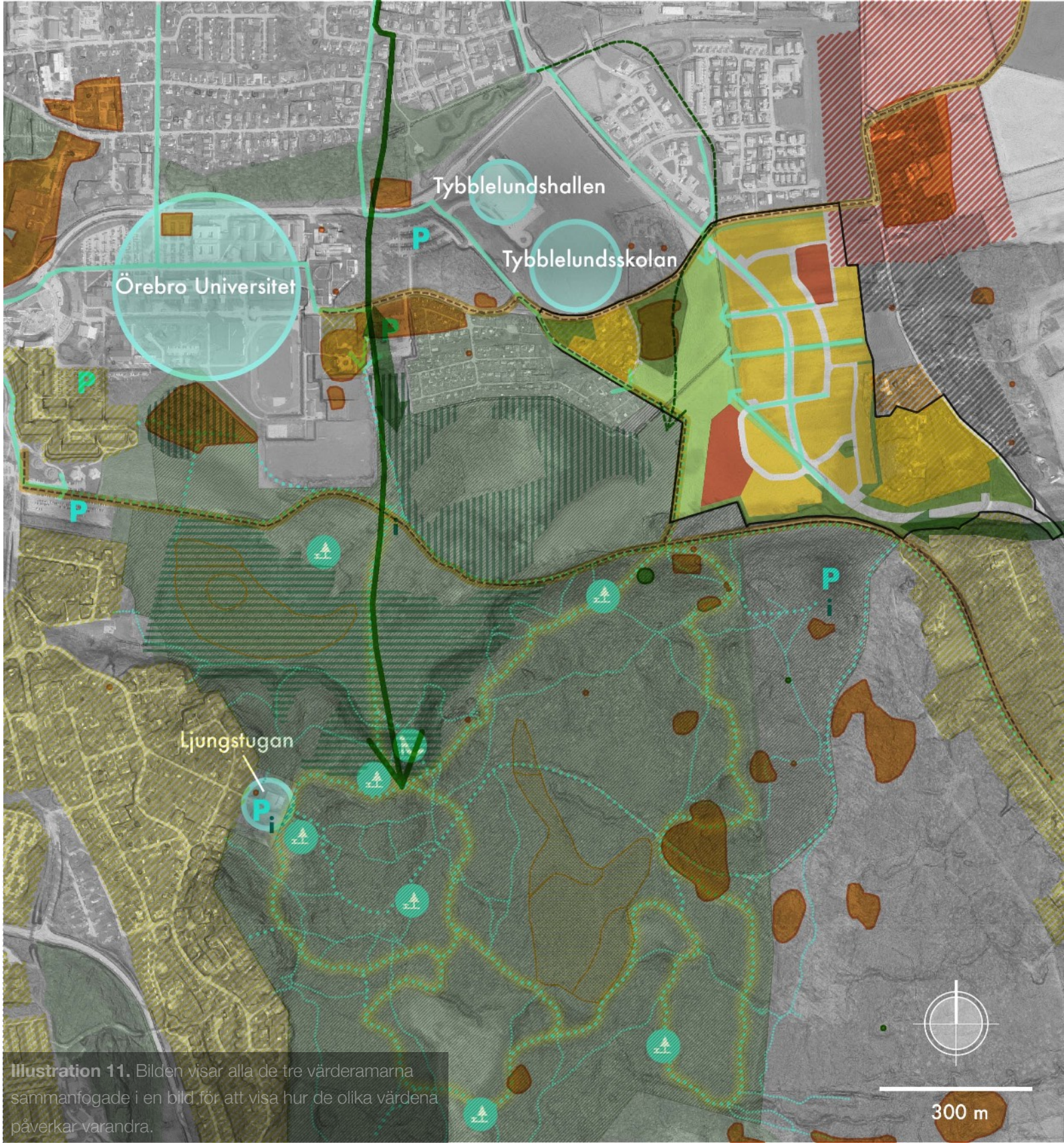

Illustration 11. Bilden visar alla de tre värderamarna sammanfogade i en bild för att visa hur de olika värdena påverkar varandra.

Planområde

Markanvändning skola

Markanvändning bostad

Rastplats

Skogshistoria

Kulturstråk

Fornminne

Sumpskog

Ängs- och betesmark

Stråk

Parkering

Eljusspår

Promenad- och löpspår

Kultuhistoriskt värde A

Kultuhistoriskt värde B

Kultuhistoriskt värde C

Kultuhistoriskt värde O

Nyckelbiotop

Naturreservat

Rest av hoppbacke

Informationstavla

Spridningslänk

Befintligt grönt stråk

Planerat grönt stråk

Grön värdekärna

Markanvändning Park

Markanvändning Natur

FÖRSLAG

FÖRSLAG

I förslaget är det viktigt att ta vara på de lokala karaktärerna och de värden som hänger ihop med platsens natur- och kulturarv och som visats i de värderamar som tagits fram i samband med inventeringen av området. Det betyder att kombinera de existerande naturtyperna i området med nybildande av passande karaktärer som funnits tidigare på platsen. Samtidigt som det måste skapas sociala värden för de som kommer besöka parken dagligen. Viktigt är att ta tillvara på de styrkor och möjligheter som platsen bringar samtidigt som svagheter och hot får hanteras i gestaltningen för att få en begränsad påverkan.

Parken kommer att ha främst två stora målgrupper. Den första är de som ofta besöker parken, så kallade vardagsbesökare, dessa består främst av de boende i det nya området samt eventuellt från närliggande bostadsområden som saknar större grönområden. Den andra målgruppen har främst som mål att besöka Markaskogens natur- och friluftsområde men som på vägen dit behöver passera parken. För dessa fungerar parken mer som en entré till friluftsområdet. Därefter går det att utse flera andra målgrupper gällande variation i ålder, intressen och i vilket syfte man besöker parken i.

Den åkermark som kommer tas i anspråk i och med planläggningen kommer att mista sitt värde som matproducent. Däremot kommer den biologiska mångfalden genom en väl utformad park som möter det angränsande naturreservatet att öka.

Naturreservatet med dess värdefulla naturmiljö har ett stort upplevelsevärde. Parken ska se till att behålla upplevelsevärdet i naturreservatet och skapa upplevelsevärden för en urban park.

Människan har i historien tenderat till att välja boplatser vid vatten där möjligheten till naturliga slåttermarker längs stränderna finns. Genom att förstärka denna landskapsbild som redan finns i naturreservatet i den nya parken kopplas historiens boplatser till det nya bostadsområdet (Gustavsson & Ingelög 1994. s.72).

Genom att skapa ett utsträckt kantzonsområde från skogsmiljön förbättras villkoren för flora och fauna och det ger kantzoner större uppmärksamhet. Samtidigt ger det en tilltalande bild för besökare som tenderar att leda blicken mot övergångszonerna (Gustavsson & Ingelög 1994. s.70) och skapar en tydlig entré från parken till Markaskogens naturreservat och strövområde. Ett utsträckt bryn fungerar också som korridor vilket minskar fragmenteringen i landskapet och förbättrar spridningskorridoren norrut från parken (Gustavsson & Ingelög 1994. s.70).

Genom att skapa planteringar mot bebyggelsen förankras denna i landskapet och området blir lättare att dela in i enheter. Då parken tillåts gå igenom området i öst-västlig riktning skapas två naturliga enheter norr och söder om den avgränsade parkdelen. De diken som idag finns i området ges en ny utformning och återskapas som de vattendrag de en gång varit. Genom att plantera lövträd på den tidigare åkermarken gynnas också förekomsten av daggmaskar (Gustavsson & Ingelög 1994. s.74).

KONCEPT

Konceptet blir resultatet av de kunskaper och punkter som plockats med från de tidigare avsnitten. Det visar man kan ta fram ett tillvägagångssätt för att skapa parker i närhet till värdefull natur där man syftar till att skapa mjuka övergångar samtidigt som man gynnar artrikedomen i området. De kunskaper som tagits med har tidigare redovisats under varje dels sammanfattning men redovisas åter här nedan i en mer samlad form.

Kunskaper hämtade från litteraturstudien:

- Lättillgängliga gröna-, natur- och rekreationsområden.
- Grönområden ska fylla flera olika funktioner.
- Främja biologisk mångfald.
- Skydda och utveckla höga naturvärden.
- Nya exploateringsområden ska ha en större miljövinst än nuvarande markanvändning genom att skapa bättre förutsättningar för en högre biologisk mångfald.

Kunskaper hämtade från studiebesöket:

- Att en yta i ett större område kan tjäna och fungera i samspel med delområden i detta större område. Som yta kan alltså ses tillhöra olika området och tjäna båda dessa och på så vis skapa en naturlig och gränslös övergång.
- Bevara befintliga naturtyper för en naturlig koppling mellan exploatering och befintliga naturvärden.

Kunskaper hämtade från inventeringen:

- Ta vara på länken som grönt stråk från norr, genom parken och ner till naturreservatet. Detta skapar en grön korridor och spridningslänk som bidrar till en ökad biologisk mångfald.
- Att parken och den öppna marken till stora delar förutsättningar för flora gör att naturtyperna redovisade på s. 32 från den öppna marken kommer att tas med till konceptet.
- Parkens placering skapar stor potential som social mötesplats för det nya bostadsområdet och för stora delar av östra Örebro. Vilket betyder att parken ska passa alla besökstyper.
- Då endast kulturstråket direkt berörs av parken av områdets kulturmiljö kommer detta att tas med till konceptet medan de andra kulturvärdena inte kommer behandlas ytterligare.

Dessa kunskaper kan sammanfattas i dessa sju steg:

1. Inventera området genom användandet av värderamarna *Socialt*, *Kultur* och *Natur*.
2. Låta markförutsättningarna ligga till grund för vad som är möjligt att skapa utifrån naturkaraktärer och naturvärden.
3. Bevara viktiga kulturstråk och sociala platser.
4. Låt parken bilda centrum för området.
5. Utnyttja liknande vegetation och naturtyper som redan finns i området och låt landskapskaraktärerna runt omkring flyta ihop i parken.
6. Skapa miljöer som anses ha ett högt upplevelsevärde.
7. Bevara känsliga landskapsbilder.

KONCEPT

DETALJPLAN

Konceptet bygger på att inspireras från den omkringliggande naturen samt från tidigare natur och kulturhistoria från platsen, vilket betyder att den nya parkens biotoper kommer bygga mycket på det äldre lantbrukslandskapet och främst fokusera på att vara en övergångszon från det skyddade naturreservatet till den nya urbana stadsdelen. Att bevara, utöka och återskapa biotoper från närheten och från förr är en grundsten för förslaget.

Detta ska skapa en mjuk övergång från i detta fall den skyddade naturen. Förutom att stärka den biologiska mångfalden i området ska besök i naturreservatet inte kännas som en skarp övergång till det urbana utan landskapsbilden när man befinner sig i den värdefulla befintliga naturen ska tas om hand på sådant sätt att den nya bebyggelsen inte ska ta över landskapsbilden helt.

Sociala
mötesplatser

Björkdunge
Mindre rum

Vatten

Våtmark

Ängs/
hagmark

Fristående
träd

Rinnande
vatten

Utökat
skogsbryn

PARK

NATURRESERVAT

Illustration 12. Bild över hur konceptet är uppbyggt på att kombinera både värden från staden och den värdefulla naturen

FÖRSLAGET

Förslaget bygger på det tillvägagångssätt som redovisas i konceptet.

Förslaget för parken är som tidigare redovisats menat att skapa en mjuk övergång mellan den värdefulla naturen i Markaskogens naturreservat och den nya planerade bebyggelsen. En övergång som främjar den biologiska mångfalden, som skapar nya biotoper och naturtyper och som reducerar påverkan på landskapsbilden och landskapsupplevelsen i den värdefulla naturmiljön.

Några nyckelfunktioner som kan utses i förslaget för parken är att den fungerar som länk mellan den värdefulla naturen och staden, som entré till naturen söder om Örebro, som klassrum för naturpedagogik, som friskvårdscentrum för förbättrade möjligheter till fysisk aktivitet och som område för naturen där det ryms nya tillskapta biotoper och stigar som erbjuder stora möjligheter för en rik biologisk mångfald.

Förslaget är framtaget utifrån de bakgrundsstudier som gjorts tillsammans med inventeringen av området som bas och där studiebesöket vid Rynningeviken fungerat som inspirationskälla. Att studera landskapskaraktärernas uppkomst genom undersökningen av jordartskartan ger en tydlig bild för vilka naturtyper och naturvärden som kan användas i förslaget för parken. Genom den förhållandevis näringsrika lerjorden har området där parken planeras använts för odling. Detta ger en naturlig förutsättning för att fortsätta att ha som grund den landskapskaraktär som finns i den öppna marken i naturreservatet som har i stort sett samma jordartsgrund.

Genom inventeringen har bland annat kulturstråket som går genom parken varit möjligt att bevara i förslaget. Dikena som går genom åkermarken har också bevarats men ändrat utformning för att skapa ett mer naturligt mönster som skapar möjligheten för en större biologisk mångfald. Vegetationen i förslaget bygger på mestadels ädellöv- och lövträd för att likna den öppna marken som finns i Markaskogens naturreservat, samt också för att återskapa det brutna gamla jordbruks- och beteslandskapet som skapar möjligheter för stora biologiska värden och stor mångfald. Förslaget syftar också till att skapa variation i vegetationen då detta bevisligen har en positiv påverkan på den biologiska mångfalden då det skapas flera olika typer av habitat i de olika skikten.

Förslaget för parken har ett starkt fokus på upplevelsevärde, biologisk mångfald, biotoper och landskapsbild. Detta har inneburit att parkmiljöns utformning inte gjorts i avseende för att skapa en känsla av maximal säkerhet. Men eftersom parken innehåller både öppna och mer stängda ytor finns det områden som även under mörka tidpunkter upplevs säkra med god överblickbarhet. Parken bidrar till ett naturnära välbefinnande och skapar platser för ostördhet med god kontakt med naturen.

Parkens placering och grundform för det nya bostadsområdet Södra Ormesta har sedan tidigare bestämts i detaljplan och följer forskningens riktlinjer på att bebyggelse bör ha grönytor inom 300 meter för att aktivt utnyttjas.

Förslaget för parken har en naturlig uppdelning i två delar, den norra och den södra delen som skiljs åt av det gamla diket som fått en mer naturlig form och som även fungerar som en förlängning av våtmarken i naturreservatet öster om parken. Uppdelningen mellan den södra och norra delen förstärks även genom nya kullar som inte bara delar upp parken utan även skapar fina utsiktspunkter ut över naturreservatet samtidigt som de tillsammans med vegetationen till viss del döljer den nya stadsdelen från naturreservatet vilket gör att störningen av landskapsbilden i naturreservatet reduceras jämfört med om ytan hade varit helt plan. Inom de två delarna finns också fler mindre och större zoner (se *Zoner* s.38). Variationen och mängden zoner är till för att parken ska kunna rymma flera olika målgrupper och att dessa inte ska behöva känna att de stör eller blir störda av andra grupper. Det finns gott om plats för alla målgrupper, unga som gamla att hitta en plats i parken som passar för deras besök. I de större zonerna finns det plats för exempelvis bollspel medan man i de mindre zonerna kan hitta mer stängda rum för en landskapsupplevelse av ett besök av lugn och ro.

Runt talldungen som ligger på höjden som också innehåller ett fornminne föreslås det en öppen yta runt naturmarken för att låta karaktären av en fristående talldunge vara kvar. Detta förstärker också känslan av ett brutet gammalt jordbrukslandskap med både stora och små åkerholmar.

I parkens norra del föreslås en dagvattendamm för att tillskapa våtmark vid lägre vattenstånd och som kan hantera dagvattnet i området och förhindra okontrollerade översvämningar. Dammen är placerad i områdets lågpunkt vilket skapar naturliga tillflöden. Dammen har tillrinning dels från Domarkärret i naturreservatet genom det gamla dike som går genom området och dels från det planerade bostadsområdets dagvatten. Utformningen på dikena föreslås bli mer naturliga för att bromsa vattnets hastighet så att växtligheten har tid att ta upp mer näring från vattnet och fungera som kvävefälla. Växtligheten både i dikena och i dagvattendammen består av våtmarksväxter för att tillskapa ytterligare våtmarksytor i området samtidigt som kantzonerna breddas för positivt bidragande till den biologiska mångfalden samt för att öka och stärka en naturlig och befintlig naturtyp i området.

I inventeringen framgick att det finns ett planerat grönstråk som börjar norr om parken och sträcker sig genom parkområdet ner mot naturreservatet. Förslaget för parken går i linje med det planerade grönstråket. Inventeringen visade också fynd av större vattensalamander, detta har hanterats i förslaget genom att det finns yta och möjlighet för dessa att vandra längs de tillskapta våtmarksdikena både norrut och öster ut. Även om just dessa sträckningar inte är utpekade som spridningslänkar är det alltid bättre med fler möjligheter för flora och fauna att kunna välja spridningsvägar.

Så för att uppnå syftet om att parken ska skydda och bevara värdefulla naturvärden har utformningen av parken byggts utifrån den kunskap som samlats in genom arbetet och sammanfogats i konceptet. I denna karta ges en förklaring till de olika delarna med höga naturvärden som valts att plockas in från naturreservatet.

Fristående träd som finns i naturreservatet har också lyfts in i parken för deras biologiska värde och för deras majestätiska intryck i ett öppet område. Samt att de på ett enkelt sätt kan dela upp områden i parken utan att passager eller siklinjer blockeras.

Öppet vatten och våtmark är naturtyper som bidrar till höga naturvärden och som valts att ta med från naturreservatet till parken. Naturtyperna utgör inte bara en ökning av biologisk mångfald utan fungerar också som dagvattenhantering för bostadsområdet.

Det rinnande vatten som har sin början i naturreservatet plockas vidare in i parken och får en mer naturlig utformning för att öka och stärka det biologiska värden. Här ges också utrymmer för våtmarksväxter för fler biotoper och rening av vattnet.

Den ängs- och hagmark som finns i naturreservatet har valts att lyftas in i parken även om det inte går att uppnå samma skötsel som i naturreservatet där betesdjur används. Istället får ängsmark naturligt uppkomma på platser där människor inte rör sig eller skapar sociala ytor som ständigt trampas.

Naturtypen björkdungar har valts att plockas från naturreservatet in i parken för att höja den biologiska mångfalden och för att kunna skapa naturliga mindre rum i parken som kan användas för besökare som söker en mer stängd plats eller lugn och ro. De utgör en naturlig avgränsning för den zonindelning som presenteras på nästa sida.

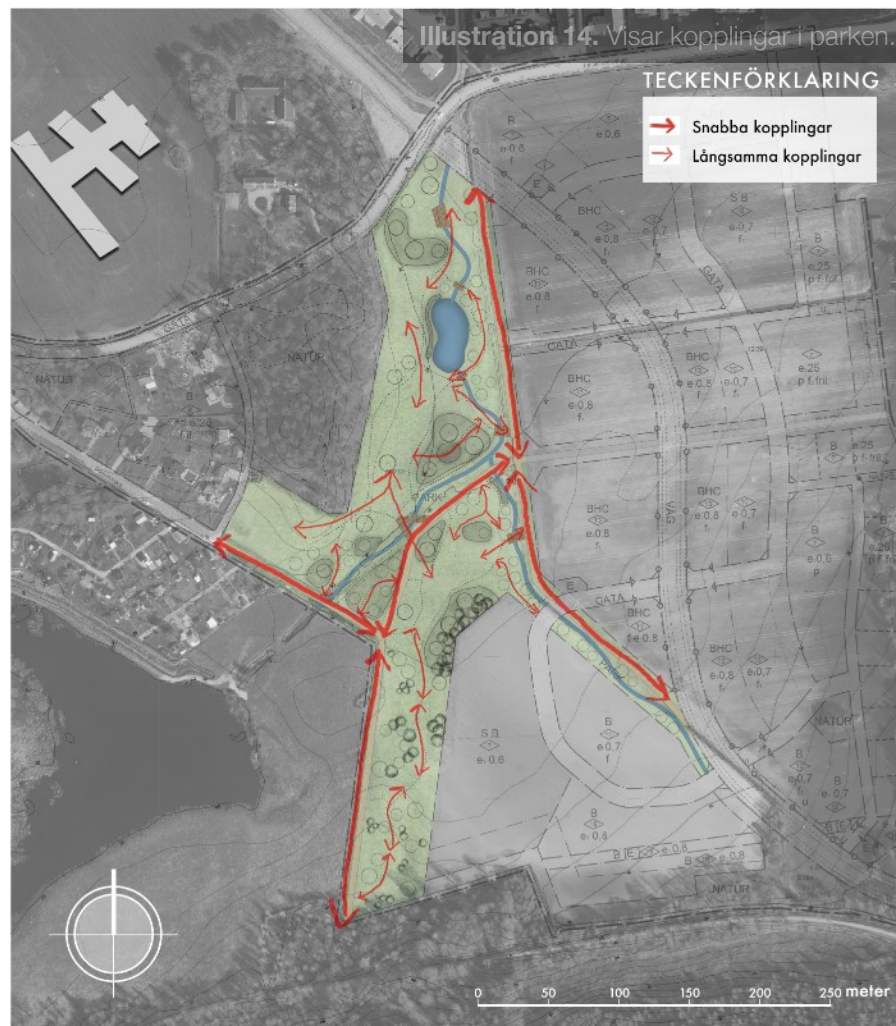
Brynet från naturreservatet sträcks in i parken för en mjukare övergång och för att öka biotoper i parken. Brynet har likt dungarna en förmåga att skapa mindre rum i parken som kan utnyttjas för besökare som söker mer ensamhet. Övergår sedan i dungar. Det ger även en mjuk övergång in i naturreservatet och de mer tätas kogsområdena.

TECEKNFÖRKLARING

- Vatten
- Öppen mark
- Ädellövträd
- Lövträd
- Buskage
- Gångstig
- Cykelväg
- Övergång
- Kulle

Kullarna är skapta för att få en större variation i parklandskapet. De ger också fins utblickar ut mot naturreservatet samtidigt som det ger ett visst skydd för landskapsbilden som upplevs inne i naturreservatet mot den nya bebyggelsen.

Kopplingar

Parken är uppbyggd med två olika typer av kopplingar. Dels ett kopplingsstråk för att snabbt ta sig genom parken och som även tillåter cykel. Dels mindre kopplingar mellan de olika zonerna inom parken vilka nås av markerade gångstigar.

De snabba kopplingsstråken passa bra för de som inte har syftet att besöka parken utan har som mål att endast passera för exempelvis ett besök i Markaskogen. Genom ett friliggande nät inom parken tar man sig lätt igenom utan att behöva samverka med parkens övriga funktioner.

De mindre gångstigarna utgör parkens kopplingsnät och passar till rörelse inom parken och för att nå de olika zoner som parken är indelad i vilka går att beskåda i karten till höger (Illustration 14).

Zoner

Parken är indelad i olika zoner för att passa flera olika målgrupper. Fyra större öppna zoner utgör den största arealen och spelar med det öppna landskapet från naturreservatet. Den stora öppna zonen i parkens västra del har en fin naturlig lutning från den skogsklädda naturmarken ner mot naturreservatet och passar vintertid perfekt som pulkabacke för barnen.

I främst den södra delen finns mindre öppna zoner som skapar ett mindre mer eller mindre slutet utrymme som passar bra för besökare som vill inta en plats som inte är lika störd av omgivningen. Dessa zoner drar parallellt till det gamla brutna odlings- och betes-landskapet.

I parken finns två zoner för lek. Dessa är placerade nära den nya bebyggelsen för att vara lättillgängliga för besökare i alla åldrar.

I norra delen finns en zon för entréområde för parken och Markaskogen, denna zonen är placerad i delen där många kommer passera och i området där det i detaljplanen är tänkt att finnas någon form av centrumplats.

Längs parken går två diken vilka rinner samman i en dagvattendamm i områdets norra del, längs dessa diken och i dammen ska det finnas våtmarksvegetation för att utöka befintlig våtmarksbiotop i området.

Till sist finns också de gröna zonerna som avgränsar de öppna områdena och stärker den biologiska mångfalden med högre vegetation.

Siktlinjer

För att låta bostadsområdet kunna ta del av landskapsbilden inte bara i parken utan även den miljön som finns i naturreservatet finns det några siktlinjer i området som tillåter detta.

Också i parken finns vissa punkter där utblickarna mot naturreservatet upplevs bättre än andra. Bland annat från de upphöjda kullarna. Från den norra delens entrézon går en siktlinje söderut genom parken som förstärker riktningen in genom parken för besökande.

Siktlinjerna som går från bostadsområdet är starkt beroende av framförliggande hinder i form av träd och byggnader. Detaljplanen tillåter sådan variation av byggnadshöjd att de övre våningarna bör ha sikt över både parken och naturområdet.

Nya Tybblelundsskolan

Illustration 17

Illustrationen visar parkens funktion i gränslandet mellan den värdefulla naturmiljön och staden. Hur inspiration och utformning har gjort att värden från båda sidor samsas i parken. Bebyggelsen som visualiseras är endast ett exempel och bygger på hur detaljplanen senaste arbetsmaterial såg ut, vilket betyder att det fortfarande kan ske ändringar i strukturen.

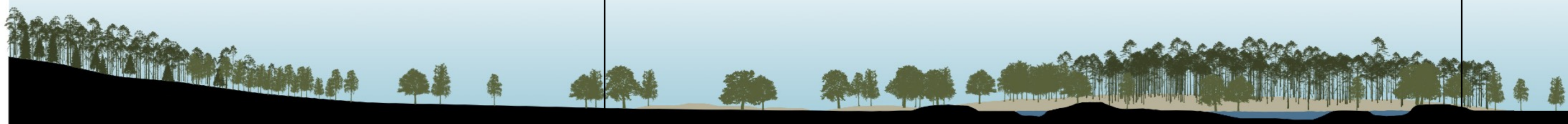
Nära kontakt med
den värdefulla naturen

Nära kontakt
med staden

Nyskapta höga
sociala värden

Nyskapta höga
naturvärden

Exempel på utformning
för ny bebyggelse

Sektion a:a

Parkområde
550 meter

3

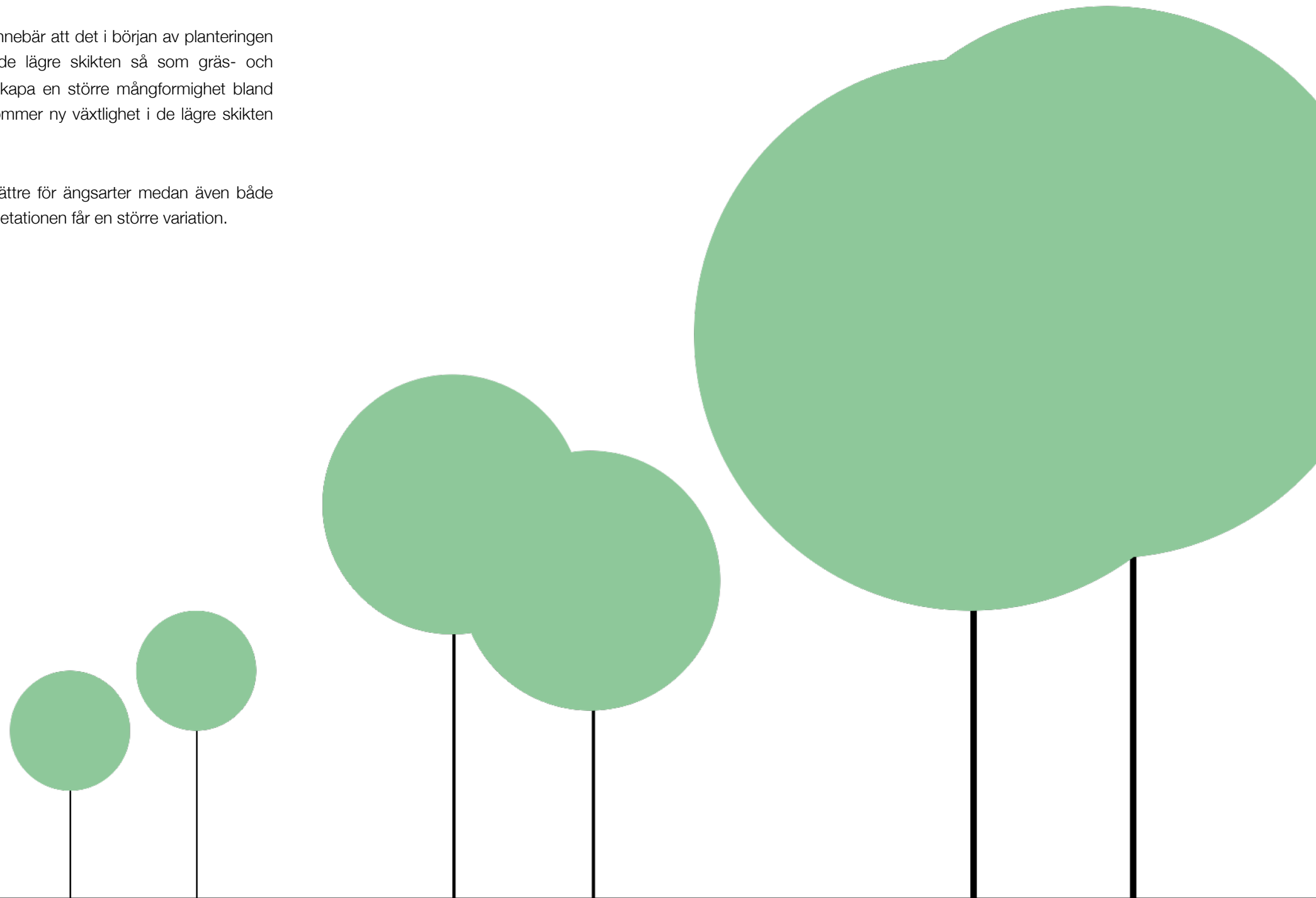
Illustration 20. Illustration över det vattendike som fått en mer naturlig och organisk utformning och som även fungerar som våtmarksområde. Till vänster ses den kombinerade cykel- och gångbanan som fungerar som snabbpassage genom området ner till Markaskögen. Illustrationen visar parken i ett framtida scenario om ca 20-30 år då vegetationen hunnit växa upp och skapat en större mångformighet i området.

FÖRÄNDRING ÖVER TID

Vegetation förändras hela tiden och därmed också variationen i höjdled. Detta gör att de naturvärden som finns vid planteringstillfället kommer förändras i takt med att vegetationen växer. Biotoper i en lägre vegetation skiljer sig därmed mot biotoper i en högre vegetation och skapar därmed olika förutsättningar för liv och olika naturvärden. Detta betyder också att landskapsbilden av parken kommer vara betydligt mer öppen i parkens tidiga stadie och zonindelningen inte lika påtaglig som efter vegetationen fått växa några år.

Naturvärdena skiljer sig också åt över tid där den naturliga successionen innebär att det i början av planteringen kommer vara en låg vegetation där de främsta naturvärdena finns i de lägre skikten så som gräs- och buskageskiktet. Med tiden kommer variationen i vegetationen öka och skapa en större mångformighet bland vegetationen. Fler skikt skapas medan de tidiga plantorna blir större tillkommer ny växtlighet i de lägre skikten vilket gör att naturvärdena ökar.

Denna förändring gör att till en början bör den lägre naturtypen passa bättre för ängsarter medan även både bryn- och skogsarter kan ha möjligheten att etablera sig efterhand som vegetationen får en större variation.

A photograph of a forest with many tall, thin trees. A dirt path or clearing is visible in the foreground. The text "AVSLUTNING" is overlaid in large white letters across the middle of the image.

AVSLUTNING

AVSLUTNING

DISKUSSION

Diskussionen med Örebro kommun om att skriva masteruppsatsen i samarbete med dem började redan sommaren 2016, med uppföljningar under hösten för att hitta ett passande projekt. Då jag arbetat som planarkitekt på Örebro kommun under året 2016 ville jag behålla kopplingen till detaljplaner i uppsatsen på något sätt. Resultatet blev att gestalta en park i en pågående detaljplan i sydöstra Örebro.

METODKRITIK

LITTERATUR

Utbudet av litteratur har varit stort vilket krävt en avgränsning i urvalet. Urvalet har gjorts utifrån syftet och de framtagna frågeställningar, detta har lett till att litteraturen har fokuserat på området ekologi. Då förslaget är kopplat till en pågående detaljplan har även flera kommunala dokument studerats för att förslaget ska kunna följa de kommunala riktlinjer och mål som är framtagna. Eventuellt skulle ett bredare omfång granskats översiktligt i ett tidigt skede för att sedan kunna finna en mer varierad litteratur.

STUDIEBESÖK

Att hitta studieplatser för hur andra hantera frågan med bebyggelse nära värdefull natur var svårt. Platsen skulle vara av liknande storlek som den pågående detaljplanen dvs tillåta en bebyggelse på ca 900 bostäder och angränsa till värdefull natur. Då jag helst ville besöka området begränsades sökandet till någorlunda jämförbara och nära städer till Örebro. Förutom Örebro studerades Karlstad, Västerås, Enköping och Eskilstuna dock utan resultat. Istället hittades det mest passande studiebesöksmålet i Örebro i stadsdelen Rynningeviken som är uppdelat i flera detaljplaner men som sammanlagt ligger på ca 900 bostäder och som angränsar till ett naturreservat med höga naturvärden och som har stora rekreationsvärden. Skillnaden i Rynningeviken är att det inte finns någon park i området utan här har man låtit en del av naturreservatet utgöra en buffert mot bebyggelsen. Det hade varit bra att ha minst ett till exempel men då hade sökområdet varit tvunget att utökas, samtidigt som resa för studiebesöket hade blivit längre och tagit mer tid.

Jag började även titta på Sigfrid Ericsons Vargaslättens naturpark men hade inte möjlighet att få fram den litteratur jag behövde för att gå vidare med studier av platsen. Vilket hade varit spännande då Vargaslätten låtits utvecklas med naturen. Därav beslutade jag att det räckte med ett studieobjekt då det gjorda studiebesöket ändå innehöll de uppställda krav av storlek och närheten till någon form av värdefull naturmiljö.

ANALYS OCH INVENTERING

Analys och inventeringen av området bygger på ett arbetssättet som hämtats både från de kurser jag studerat vid masterprogrammet och från arbetssättet från kandidatutbildningen i Fysisk planering. Att inventera och analysera med hjälp av SWOT-, nod-, rörelse-, och rumsanalyser är arbetssätt som är grundläggande för båda professionerna. Det är också ett arbetssätt som passar olika skalor och kan hantera alla de värderamar som använts i detta arbete. Att sen dela in inventeringarna i tre olika värderamar är en metod som växte fram under arbetes gång. Användandet av värderamar tycker jag ger en klar och tydlig bild på vilka olika fokusområden som har studerats under inventeringen och analysen av området. I arbetets början diskuterades användandet av en LCA, Landscape Character Assessment, men denna ansågs inte passande för ett så pass litet område som en

park innebär. Att använda LCA som metod passar bättre för större området där det finns flera olika typer av landskapskaraktärer.

Jag har valt att inte titta på eller försöka jämföra detta projektet med Patrik Grahns framtagna 8 parkkaraktärer då syftet med parken hela tiden har varit att vara flytande, att sudda ut gränser mellan vad som är stad och värdefull natur. Jag ville inte låsa mig vid just de åtta karaktärerna utan jobba mer fritt och flytande mellan olika zoner. Orsaken till att jag inte värderat Grahns karaktärer högre i denna uppgift grundar sig troligtvis i att jag som grund har en utbildning i fysisk planering och det ligger mer naturligt att dela in områden i zoner eller rum, samt att Grahn inte har varit ett sådant respekterat och använt namn inom utbildningen i fysisk planering som i landskapsarkitektur studierna. Slutprodukten måste ändå sägas vara snarlik då Grahns karaktärer är resultat av olika zon och rumsindelningar men där han benämner varje karaktär med dess innehåll låter jag det vara mer öppet. Förslaget för parken bygger också på att hela parken är delvis vild i sin övergång från värdefull natur mot stad. Vildhet som är en av karaktärerna Grahn redovisar bygger på att det finns fascinerande naturobjekt (Nordh, 2006), vilket finns i hela parkförslaget. Men även om inte Grahns karaktärer, som används mycket för att skapa stressfria miljöer, har använts har det i processen studerats andra studier som studerat vilka typer av landskap som är mest populära att besöka eller ha nära hemmet, jobbet eller skolan.

ARBETSPROCESSEN

Att arbeta själv med ett sådant här stort projekt är både svårt och skönt. Eftersom man inte har någon annan att ta hänsyn till får man ta alla beslut på egen hand vilket i vissa situationer är skönt som till exempel gällande layout och formgivning men det är också en svårighet när beslut ska tas i framskridningen av arbetet. Då jag mestadels har suttit i Örebro och skrivit har jag varit långt ifrån skolan. Jag har haft möjligheten att sitta i stadsbyggnadsförvaltningens lokaler och delat utrymmen med de anställda, på så vis har jag haft en nära koppling till kommunen och fått hjälp och synpunkter därifrån. Men att inte kunnat vara på skolan och nära andra studenter i samma situation har nu i efterhand känts som en bit som hade underlättat skrivandet. Jag har även upplevt vikten av att ta vara på andras kunskaper i ett projekt. Framför allt att i framtagandet av en park krävs ett nära samarbete med kommunekologer som har stora natur- och biologikunskaper. I detta arbete var syftet att ha ett större samarbete och kunskapsutbyte just med kommunens kommunekolog, dock gick ansvarig ekolog för pågående plan på föräldraledighet strax efter arbetets början vilket gjorde detta samarbete svårt. En vikarie tillsattes dock efter några veckor men denne saknade kunskapen om projektet och hade mycket annat att ta hand om vilket gjorde att ekologikunskaperna i projektet blev snåla.

DETALJNIVÅ

Då jag inte har den erfarenheten av att skapa gestaltningsförslag för grönområden som de som gått fem år på landskapsarkitekturprogrammet har detaljnivån på gestaltningen hamnat på en nivå som jag är mer van att jobba med. Resultatet hamnar på en konceptuell nivå där rumsligheten varit i fokus i översiktsbilden, vilket också har varit tanken och målet hela tiden. Att förslaget skulle närma sig en projekteringsritning där en bestämd flora redovisades med precis placering var aldrig ett alternativ då jag inte besitter de kunskaperna om växter och deras levnadsmiljö. I visualiseringsbilderna visas dock en mer tänkt variation i vegetationen. En annan aspekt att en mer detaljerad gestaltning inte hade varit särskilt meningsfull är den att detaljplanen fortfarande är under utveckling och inte antagen än. Genom att hålla en mer konceptuell förhållning kan arbetet användas i

planarbetet som arbetsdokument till den framtida anläggningen av parken.

Illustrationerna visar en park med en väl uppvuxen vegetation. Att direkt visa denna ”färdiga” produkt kan anses vilseledande då det kommer ta flera år innan parken når visad karaktär. Att inte ha visat tydligare på de olika stadier som växtligheten går igenom över tid ser jag som en miss utifrån min bakgrund inom den fysiska planeringen där detta inte alls varit en lika påtaglig fråga vid redovisningar av projekt.

MÅLUPPFYLLELSE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

GRÄNSLÖS ÖVERGÅNG MELLAN VÄRDEFULL NATUR OCH STAD

Målet att skapa en gränslös övergång mellan den värdefulla naturmarken och staden anses delvis uppfyllt. Det beror på att naturreservatets område med den öppna marken tidvis har betesdjur som går inhängande vilket skapar en gräns mot parken vilket gör att mänsklig rörelse begränsas. Utöver det så anses parkens utformning och möjliga naturvärdena både fungera som en fortsättning på naturreservatets värden samtidigt som det skapar en naturlig grönya som passar i stadslandskapet.

EKOLOGI OCH BIOLOGISK MÅNGFALD

Målet med att gestalta en park som ger möjlighet till en ökad biologisk mångfald anses uppfyllt då det tillskapas flera nya naturtyper som skapar större möjligheter till ett högt biologiskt värde än dagens åkermark. Även området i stort får en ökad möjlighet till biologisk mångfald genom att sällsynta värden som våtmarksområdet utökas.

ROLLEN I GRÄNSLANDET MELLAN STADSPLANERING OCH LANDSKAPSARKITEKTUR

Då jag saknar växtkunskapen som ges i landskapsarkitektutbildningens första år bygger förslaget mer på ett rumsligt utgångssätt men där vikten av gestaltning tagits med som en viktig aspekt från masterutbildningen i landskapsarkitektur vid SLU Alnarp. Gestaltningen som verktyg i ett projekt är av stor vikt för mottagare att underlätta och kunna förstå projektets mening. Medan utbildningen i fysisk planering gav goda kunskaper i att förstå, tolka och skapa rum i vår stadsmiljö präglades den ändå av strikta linjer och ofta ett uppfifrån perspektiv. Masterutbildningen i landskapsarkitektur har öppnat en ny dörr och ytterligare visat på vikten att se det lilla i det stora, exempelvis att parkrummet i själva verket består av otaliga mindre rum och zoner. Den har även påpekat vikten av att förmedla sitt syfte visuellt. I och med detta projekt har en planarkitekts strikta, ofta kartberoende arbetssätt lättat lite på kanterna och släppt in en mer kreativ sida med gestaltning från gräsrotsnivå, dock saknas det fortfarande några steg till att fullt ut kunna förmedla budskapet, och vegetationens förändring och utveckling över tid, om en parks framtida vision.

ÖVERGÅNG FRÅN NYEXPLOATERING TILL ETT OMRÅDE MED VÄRDEFULL NATUR

Genom att parken tillåts fortsätta och möjliggöra för de naturvärden som finns inom naturreservatets öppna del samtidigt som den fungerar som social mötesplats skapas en buffertyta som upplevs som en fortsättning av naturreservatet när man befinner sig inom detta. Landskapsbilden påverkas på inte på samma sätt som om parken hade haft en helt annan karaktär som skilde sig mer mot den naturliga omgivningen. Effekten inifrån stadsdelen är att det skapas en direkt närhet till en naturnära levnadsmiljö med höga naturvärden direkt i parken. Genom att parkmiljön förslås vara av en öppen karaktär skapas naturutblickar ut över naturreservatet samtidigt som parkens karaktär ständigt skapar blickar ut över en landskapsbild som påminner och efterliknar den miljö som finns i naturreservatet.

STÄRKA DEN BEFINTLIGA VÄRDEFULLA NATUREN SOM FINNS I NATURRESERVATET

Under arbetets gång har denna fråga tenderat till att bli obesvarad då det visat sig vara svårt att direkt stärka värdena inom naturreservatet. Istället kan det sägas att existerande värden, landskapsbild och upplevelsevärde skyddas genom buffertzonen som parken skapar samtidigt som tillskapande av nya liknande naturvärden stärker hela områdets värdefulla natur ytterligare.

SLUTSATSER

Som slutsats kan sägas att parkens föreslagna utformning skapar möjligheter till stora naturvärden och en ökad biologisk mångfald i området samtidigt som de kulturella värdena bevaras och sociala värden tillskapas och knyts samman. Genom utformningen knyts naturreservatet väl samman med den nya stadsdelen och risken för en tydlig gräns och störningar mellan områdena minskas.

Rollen som planarkitekt har genomsyrat arbetet och det ses främst i avsaknaden av tydliga växtval och växtlighetens utveckling över tid. Annars tycker jag hela arbetet visar att det behövs en mer gestaltande del i utbildningen för fysisk planering samt att ge tid för gestaltning i yrkeslivet då det ger möjligheten till att bättre förstå samband och att läsa framtida projekt. Det visar också att samarbetet i projekt mellan planarkitekter och landskapsarkitekter bör ske i tidiga skeden för att få ett resultat som gynnar både professioner och skapar en tydlig målbild.

Vad jag också kommit fram till under arbetets gång är hur viktigt och relevant det är att ha ett tidigt samarbete och tidiga diskussioner mellan plan- och landskapsarkitekter vid framställande av detaljplaner. Att utformningen av det ena har en stor påverkan av det andra och en gemensam utveckling skapar bättre ytor, både parkytor som bostadskvarter. Även kommunens kommunekologer bör tidigt vara med i diskussioner om utformning och lösningar för att uppnå en god biologisk mångfald.

Tittar man tillbaka på helheten och råd till liknande arbeten i framtiden skulle jag säga att jag lärt mig vikten av att tidigt ha en nära kontakt med kommunekologer. Detta hade varit till stor hjälp i arbetet, detta uteblev dock efter tidigare förklarad anledning. Viktigt är också att ta tillvara på andras kunskaper och även när man tror sig ha en lösning ändå rådfråga någon som har expertiskunskaper för att få en ny vinkel eller lösning på ett problem. Landskapsarkitekter, planarkitekter, biologer och ekologer m.fl. har alla en viktig del i framtagandet av gröna ytor, alla har något att lära av varandra. Att fastna i sina egna lösningar och förslag ger inte de bästa lösningarna.

Avslutningsvis några slutsatser och vidare riktlinjer för utformning av en naturnära park.

Vid exploatering av nya bostadsområden som angränsar till värdefulla naturområden fungerar placeringen av parkmark mellan naturen och bostäderna som en naturlig övergång. I parkmarken har man en större möjlighet till att göra ändringar i markberedningen och bygga konstruktioner som lekplatser och mindre byggnader. Detta gör att man kan lyfta in viktiga naturvärden från naturområdet in i parken samtidigt som det finns möjligheter att skapa sociala värden i form av mötesplatser, lektytor etc. för boende i närheten. Därav bör man alltid vid planläggning av nya bostadsområden intill värdefulla naturområden placera markanvändning för park intill naturområdet. Det ekologiska innehållet i parken bör spegla de naturtyper som finns i omgivningen och som lever under liknande förutsättningar som finns i parkmiljön. Viktigt att tänka på är att naturtyperna måste kunna kombineras i en miljö där människor ofta rör sig och en stor fördel är att naturtyperna också kan användas till att

skapa sociala värden genom deras utformning. Till exempel kan en skogsdunge också skapa mindre rum för besökare att vistas i. En varning till liknande projekt är att titta på markens förutsättningar och att närliggande naturtyper som önskas lyftas in i parken klarar de befintliga markförutsättningarna som finns.

Innehållet i en naturnära park kan skifta stort och beror på hur den omkringliggande naturen ser ut och vilka naturtyper som passar i miljön. Naturtyperna som använts i detta projekt kan således eventuellt inte passa i ett liknande projekt med andra förutsättningar.

REFERENSER

ArtDatabanken. (2015). *Rödlistade arter i Sverige 2015*. Uppsala: ArtDatabanken SLU.

Ask, E. (2013). *Att kartlägga sociala värden i stadens utemiljö - Sociotopkartering som metod i Stockholm och Göteborg*. SLU Alnarp: Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning; Landskapsarkitektprogrammet.

Boverket. (2007a). *Bostadsnära natur - inspiration och vägledning*. Karlskrona: Boverket.

Boverket. (2007b). *Landskapets upplevelsevärden - vilka är de och var finns de?*. Karlskrona: Boverket.

Boverket. (2010). *Mångfunktionella ytor – Klimatanpassning av befintlig bebyggd miljö i städer och tätorter genom grönsstruktur*. Karlskrona: Boverket.

Boverket. (2016). *Rätt tätt- en idéskrift om förtätning av städer och orter*. Karlskrona: Boverket.

Denscombe, M. (2009). *Forskningshandboken - för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur

Florgård, C., Mörtberg, U. & Wallsten, M. (1994). *Växter och djur i stadsnatur: skydd, skötsel och utveckling av tätortsbiotoper*. Stockholm; Solna; Alnarp: Statens råd för byggnadsforskning.

Gustavsson, R. & Ingelög, T. (1994). *Den nya Landskapet, Kunskaper och idéer om naturvård, skogsodling och planering i kulturbygd*. Jönköping: Skogsstyrelsen.

Hansson, P. & Hansson, M. (1981). *Närke*. Våra levande landskap. Stockholm: AWE/Geber.

Löfroth, M. (1991). *Våtmarkerna: och deras betydelse*. Solna: Naturvårdsverket (Rapport Naturvårdsverket 3824).

Naturvårdsverket. (2012). *Biotopkyddsområden: Vägledning om tillämpningen av 7 kapitlet 11 § miljöbalken*. Stockholm: Naturvårdsverket.

Pleijel, Håkan. (2013). *Ekologi: en introduktion*. Malmö: Gleerup.

Sarlöv Herlin, Ingrid. (2012). *Landskap för mångbruk: erfarenheter från England*. Stockholm: Forskningsrådet Formas.

SFS 1998:808. *Miljöbalk*. Stockholm: Miljö- och energidepartementet.

Stahre, P. (2004). *En långsiktig hållbar dagvattenhantering: Planering och exempel*. Malmö: Svenskt Vatten.

Statens folkhälsoinstitut. (2009). *Grönområden för fler – en vägledning för bedömning av närhet och attraktivitet för bättre hälsa*. Östersund: Statens folkhälsoinstitut.

Strömberg, Thord, och Örebro universitet. (2015). *Makt och medborgare: Örebro under 1900-talet*. Örebro: Örebro universitet.

Westling, Anna, Ulf Gärdenfors, och Artdatabanken. (2015). *Rödlistade arter i Sverige 2015*. Uppsala: Artdatabanken.

Örebro kommun. (2006). *Örebro grönsstruktur*. Örebro: Örebro kommun.

Örebro kommun. (2010a). *Bildande av naturreservatet Markaskogen i Örebro kommun*. Örebro: Örebro kommun.

Örebro kommun. (2010b). *Vårt framtida Örebro, Översiktsplan för Örebro kommun*. Örebro: Örebro kommun.

Örebro kommun. (2012). *Välkommen ut i det gröna! Upptäck naturen i och utanför Örebro*. Örebro: Örebro kommun.

Örebro kommun. (2013). *Naturplan för Örebro kommun*. Örebro: Örebro kommun.

Örebro kommun. (2014). *På väg mot vårt framtida Örebro, del 2 - Handlingsplan för stadens byggande*. Örebro: Örebro kommun.

Örebro kommun. (2016). *Bostadsförsörjning: Riktlinjer för Örebro kommun*. Örebro: Örebro kommun.

DIGITALA KÄLLOR

ArtDatabanken. (2017a). *Landskapstyper*.

Tillgänglig: <http://www.artdatabanken.se/var-verksamhet/rodlisning/forklaringar-och-definitioner/landskapstyper/> [2017-05-08]

ArtDatabanken. (2017b). *Naturtyper*.

Tillgänglig: <http://www.artdatabanken.se/arter-och-natur/naturtyper/> [2017-05-08]

ArtPortalen. ”Karta - Artportalen”. Åtkomstdatum 17 april 2017. <https://www.artportalen.se/ViewSighting/ViewSightingAsMap>.

Länsstyrelsen Örebro län. (Åtkomstdatum 16 februari 2017). *Natur i Örebro län*.

Tillgänglig: <http://www.lansstyrelsen.se/80/Orebro/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/naturreservat-och-nationalparker/naturreservat-natura2000-och-annan-skyddad-natur/Pages/Natur%20i%20%C3%96rebro%20I%C3%A4n.aspx> [2017-02-16]

Länsstyrelsen Örebro län. (Åtkomstdatum 07 februari 2017). *Övriga skyddsformer av natur*.

Tillgänglig: <http://www.lansstyrelsen.se/Orebro/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/andra-skyddsformer/Pages/default.aspx> [2017-02-07]

Naturvårdsverket. (2016a). *Naturreservat – vanlig och stark skyddsform*.

Tillgänglig: <http://www.naturvardsverket.se/Var-natur/Skyddad-natur/Naturreservat/> [2017-02-07]

Naturvårdsverket. (2016b). *Syftet med Natura 2000*.

Tillgänglig: <http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Miljoarbete-i-Sverige/Uppdelat-efter-omrade/Naturvard/Skydd-av-natur/Natura-2000/> [2017-02-07]

Naturvårdsverket. (2016c). Strandskydd både för friluftsliv och för växter och djur.

Tillgänglig: <http://www.naturvardsverket.se/Var-natur/Skyddad-natur/Strandskydd/> [2017-05-04]

Naturvårdsverket. (2017a). *Skyddad natur*.

Tillgänglig: <http://www.naturvardsverket.se/Var-natur/Skyddad-natur/> [2017-02-07]

Naturvårdsverket. (2017b). *Sveriges nationalparker*.

Tillgänglig: <http://www.naturvardsverket.se/Var-natur/Skyddad-natur/Nationalparker/> [2017-02-07]

SGU. (Åtkomstdatum 28 april 2017). *Kartgeneratorn*.

Tillgänglig: <http://www.sgu.se/produkter/kartor/kartgeneratorn/?acceptCookies=true> [2017-05-28]

Örebro kommun. (2017). *Kulturmiljöinventering - Örebro kommun - fördjupning*.

Tillgänglig: <http://www.orebro.se/fordjupning/fordjupning/sa-arbetar-vi-med/kulturmiljo/kulturmiljoinventering.html> [2017-04-28]

Örebro stadsarkiv. (2016). *Örebro historia - Örebro stadsarkiv*.

Tillgänglig: <http://www.orebro.se/stadsarkivet/orebroshistoria.4.25c3cae1152fe3754e215abf.html> [2017-02-15]

DETALJPLANER

Örebro kommun. (2004). *1880-P279 Detaljplan för Rynningeåsen, Grenadjären 3 m.fl.* Örebro: Örebro kommun.

Örebro kommun. (2005). *1880-P322 Detaljplan för Rynningeåsen (östra delen), Olaus Petri 3:180 m.fl.* Örebro: Örebro kommun.

Örebro kommun. (2008). *1880-P531 Ändring av detaljplan för Rynningeåsen (östra delen), Olaus Petri 3:180 m.fl.* Örebro: Örebro kommun.

Örebro kommun. (2008). *1880-P551 Ändring av detaljplan för Rynningeåsen (västra delen), Grenadjären 3 m.fl.* Örebro: Örebro kommun.

Örebro kommun. (2009). *1880-P602 Detaljplan för Rynningeåsen etapp 2, Olaus Petri 3:150 m.fl.* Örebro: Örebro kommun.

SAMTAL

Fihlén, L. (2017). *Samtal om pågående detaljplan för Södra Ormesta*. Örebro: Örebro kommun. [2017-03-02]